

Galerie významných antropologů (a vědců důležitých pro rozvoj antropologie) (CH až K)

Chagnon, Napoleon A. (27. 8. 1938, Port Austin, Michigan, USA), americký kulturní antropolog. Chagnon vystudoval *antropologii na University of Michigan, kde získal všechny stupně univerzitního vzdělání. Uznání získal za své rozsáhlé výzkumy jihoamerických *Janomamů, kteří obývají jižní Venezuelu a přilehlé oblasti Barzílie. Mezi Janomamy prožil od roku 1964 do roku 1995 celkem 63 měsíců během více než dvaceti pěti výzkumů, při nichž navštívil přes šedesát janomamských *vesnic. Chagnon Janomamy proslavil a Janomamové proslavili Chagnona. Na základě svých výzkumů publikoval četné studie. Mezi nejznámější patří monografie *Yanomamö: The Fierce People* (Janomamové: Zuřivý lid, 1968), jejíž první kapitola *Doing Fieldwork among Yanomamö* se řadí do antropologické klasiky, a která je obvykle povinnou četbou v úvodních kurzech antropologie. Dalším jeho klíčovým dílem je *Studying Yanomamö* (Výzkum Janomamů, 1974).

Chagnon byl od sedmdesátých let 20. století silně ovlivněn *sociobiologií, která se promítla i do jeho výzkumu Janomamů. Formuloval hypotézu, že nekonečné krvavé *vátky mezi Janomamy jsou důsledkem selekce dominantních samců (mužů). Podle Chagnona je příčinou četných válečných konfliktů mezi Janomamy nedostatek žen, který vyplývá z praxe *polygynie. Muži každého věku proto vedou boje o potenciální manželky. K dílům, v nichž se Chagnon staví na sociobiologické pozice, patří sborník *Evolutionary Biology and Human Social Behavior: An Anthropological Perspective* (Evoluční biologie a lidské sociální chování: Antropologický pohled, 1979), na němž se s ním editorsky podílel William Irons. Ve svém příspěvku ve sborníku uvedl *názor, že jsou kultury adaptovány na konkrétní *ekosystém a kulturní úspěch často vede i k reprodukčnímu úspěchu.

Během terénních výzkumů Chagnon získal také množství filmového materiálu, z něhož připravil jedenadvacet filmů. Některé z nich jsou dnes považovány za klasiku etnografického filmu (viz *antropologie, vizuální) a jsou používány v kurzech kulturní antropologie. K nejvýznamnějším filmům z Chagnonovy dílny se řadí *The Feast* (Hostina, 1967) a *The Ax Fight* (Boj sekerami, 1975), na jejichž přípravě se podílel americký kulturní antropolog Timothy Asch (1932–1994), se kterým Chagnon velmi často spolupracoval.

V roce 2001 vyšla kniha amerického novináře Patricka Tierneyho *Darkness in El Dorado: How Scientists and Journalists Devastated the Amazon* (Temnota v El Dorádu: Jak vědci a novináři pustoší Amazonii), ve které obvinil Chagnona, že falšoval data, neboť záměrně vyvolával válečné konflikty mezi Janomamy, aby vytvářel data podporující jeho sociobiologickou hypotézu. Dokonce prý spolu s americkým genetikem Jamesem Van Gundiá Neelem (1915–2000) vyvolali mezi *indiány *epidemii spalniček, v jejímž důsledku zemřely tisíce Janomamů. Po řádném prošetření se ukázalo, že se vznesená obvinění nezakládají na pravdě. Epidemie spalniček propukla dříve, než do oblasti přicestovali oba badatelé, kteří se naopak snažili epidemii zmírnit. Kauzou se důkladně zabývala řada vědeckých institucí: *University of Michigan, American Anthropological Association, National Academy of Science, American Society of Human Genetics a International Society of Genetic Epidemiology*. Přezkum ukázal, že vznesená obvinění jsou falešná. V oficiálním stanovisku *American Anthropological Association* však stojí, že Tierneyho kniha antropologii dobře posloužila, neboť opět uvedla do popředí zájmu otázky *etiky vědecké práce v antropologii.

Chajjám, Omar (18. 5. 1048, Níšápúr, provincie Chorásán, Írán – 4. 12. 1131, Níšápúr, provincie Chorásán, Írán), perský básník, matematik, astronom a filozof. Vynikl ve vědě i v *poezii, zejména ve formě *rubá'í – čtyřverší stručně a přesně stavěné: dva verše rozvíjejí téma, třetí verš přináší zvrát, čtvrtý pointu; zachycoval především filozofické a náboženské *názory a životní pocity. Jeho dílo mělo velký vliv na evropskou kulturu, česky vyšlo *Čtyřverší Omara Chajjáma* (Praha: Edice Philobiblon, 1931, nověji: *Čtyřverší: Snad, paní má, tě dar můj neurazí ...* Praha: Pražská imaginace, 1994).

V antropologickém kontextu bývají citována zejména tato Chajjámova čtyřverší: „V tom kruhu nebes, který spíná kolébku i hrob, / nepozná nikdo začátek či konec dob / a nepoví ti také žádný filozof, / odkud jsme přišli a kam zajdem beze stop.“ // „Když s jednou plackou chleba vyjdeš na dva dny / a s jedním douškem z puklé nádoby, / nač podřízen být lidem menším než ty sám / nebo nač sloužit lidem stejným jako ty?“

Champollion, Jean-François (23. 12. 1790, Figeac, Francie – 4. 3. 1832, Paříž, Francie), francouzský egyptolog. Rozhodujícím podílem přispěl k pochopení systému *egyptského písma a k jeho rozluštění v nové době.

Základní návrh, vycházející z dvojjazyčného textu *Rosettské desky, uveřejnil v roce 1822 (*Lettre à M. Dacier, secrétaire perpétuel de l'Académie royale des inscriptions et belles-lettres, relative à l'alphabet des hiéroglyphes phonétiques employés par les Égyptiens pour inscrire sur leurs monuments les titres, les noms et les surnoms des souverains grecs et romains* [Dopis panu Dacierovi, stálému sekretáři Académie royale des inscriptions et belles-lettres, pojednávající o abecedě fonetických hieroglyfů používaných Egyptany v nápisech na památkách pro tituly jména a přezdívký řeckých a římských vládců]), od kdy se také datuje vznik *egyptologie. Z díla: *Précis du système hiéroglyphique des anciens Égyptiens* (Nástin hieroglyfické soustavy starověkých Egyptanů, 1824).

Chang, Kwang Chih (15. 4. 1931, Peking, Čínská lidová republika), americký archeolog čínského původu; profesor Yalské univerzity. Zabývá se metodologií a teorií archeologie, sídlištní archeologií a prehistorií Číny. Z díla: *Rethinking Archaeology* (Revize archeologie, 1967), *The Archeology of Ancient China* (Archeologie rané Číny, 1977).

Charvát, Petr (12. 1. 1949, Praha), český orientalista, archeolog a historik raně státní společnosti. Vysokoškolská studia zahájil v letech 1967–1968 na Filozofické fakultě *Univerzity Karlovy v Praze (obor archeologie-historie u profesorů Jana Filipa a Františka Grause), poté absolvoval jednoroční studium afrických dějin, angličtiny a francouzštiny na Lagoské univerzitě v Nigérii a po návratu (1969–1973) pokračoval jako posluchač Filozofické fakulty Univerzity Karlovy na oborech klínopis a archeologie u profesorů Lubora Matouše a Jana Filipa. Během studijního pobytu v Egyptologickém ústavu Univerzity Karlovy (1973–1974) vypracoval a obhájil disertační práci *Zdobená keramika z Ptaššepesovy mastaby v Abusíru* a 1975 získal titul doktora filozofie (PhDr.). V letech 1975–1978 absolvoval interní aspiranturu v Archeologickém ústavu ČSAV, kde po obhajobě kandidátské disertace *Slovanské osídlení Vraclavska do poloviny 13. století* získal hodnost kandidáta věd (CSc.) a začal působit jako vědecký pracovník. Prováděl projekty krajinné archeologie, zkoumal městská a venkovská sídliště a pohřebiště. V letech 1982–1984 pracoval jako člen týmu konzultantů na archeologickém výzkumu, konaném v rámci projektu UNESCO „Kulturní trojúhelník“ v buddhistickém klášteře Abhajagiri vihára (1. tisíciletí n. l.) v Anurádhapuře (Šrí Lanka). Roku 1985 hostoval na École des Hautes Études en Sciences Sociales v Paříži, 1989 se zúčastnil v rámci britské archeologické expedice výzkumu protohistorické lokality Džemdet Nasr v Iráku.

Od roku 1990 je vědeckým pracovníkem Orientálního ústavu Akademie věd České republiky a zároveň pedagogicky působí na Katedře dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. Od roku 2006 působí v Centru blízkovýchodních studií Katedry antropologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni a též v Archeologickém ústavu AV ČR v Praze. Roku 1995 obhájil habilitační práci *On Slavs, Silk and the Early State: The Town of Čáslav in the Pristine Middle Ages*, za niž mu Filozofická fakulta *Masarykovy univerzity v Brně udělila docenturu. Ve stejném roce obhájil monografii *Ancient Mesopotamia: Humankind's Long Journey into Civilization* jako doktorskou disertační práci a získal hodnost doktora věd (DrSc.). Roku 1996 se podílel na české archeologické expedici v Libanonu a od téhož roku je členem Španělské archeologické mise v Turecku. V letech 2003–2004 studoval v Univerzitním muzeu archeologie a antropologie

Pennsylvánské univerzity ve Filadelfii (Pennsylvania, USA) archeologické nálezy ze starověku Blízkého Východu jako stipendista pražské komise Nadace Johna Williama Fulbrighta. V letech 1994–2008 byl starostou muzejního a vlastivědného spolku Včela čáslavská v Čáslavi. Jeho výzkumné působení bylo 1996 oceněno Cenou ministra školství České republiky. Zaměřuje se hlavně na vznik a nejstarší vývoj raných států, zejména Sumeru a na dálkové kontakty a spoje *českých zemí v raném středověku (do roku 1000). Zejména přispěl k sociálně historické interpretaci nejstarších otisků pečeti na hlíně jako dokladů recipročních a redistribučních činností a počátků zdanění. Od roku 1980 rovněž působí jako překladatel archeologické a historické literatury z češtiny do angličtiny. Z díla: *The Pottery: The Mastaba of Ptahshepses (Czechoslovak Excavations at Abusir)* (Praha: Univerzita Karlova, 1981), *Vyvráždění Slavníkovců* (Praha: Melantrich, 1992), *Dějiny evropské civilizace*, I. (Praha – Litomyšl: Paseka, 1995; spoluautor), *Encyklopedie starověkého Předního východu* (Praha: Libri, 1999; spoluautor), *Mesopotamia Before History* (London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group 2002), *The Iconography of Pristine Statehood: Painted Pottery and Seal Impressions from Susa, Southwestern Iran* (Prague: Karolinum Press 2005). Kontakt: Doc. PhDr. Petr Charvát, DrSc., Archeologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., Letenská 4, 118 01 Praha 1, e-mail: eridu@centrum.cz.

Chatterjee, Partha (Čatterdží, Pártha, narozen 1947, Kalkata, Indie), antropolog, sociolog, historik a politolog; jeden z hlavních představitelů *subalterních studií. Doktorát získal v oboru politické vědy na univerzitě v Rochesteru v roce 1972. V současné době je ředitelem a profesorem politické vědy v Centru pro studium sociálních věd v indické Kalkatě a profesorem antropologie na Kolumbijské univerzitě v USA. Střídavě působí ve Spojených státech amerických a v řadě zemí Asie a Evropy, kde přednáší na prestižních institucích. Zabývá se *politologií a mezinárodními vztahy a rovněž *historií, *sociologií a *antropologií, konceptualizací vzniku hranic mezi disciplínami a problematikou kategorizace. Programově odmítá definice a kategorizace vycházející z myšlení *Západu a jejich aplikace na kultury a státy *Východu. K jeho hlavním tématům patří *nacionalismus, *kolonialismus, *postkolonialismus, *národní stát nebo modernita, nahlížené zejména z indického kulturního kontextu a z „ne-nacionalistické“ a protikoloniální perspektivy.

Zásadním východiskem jeho uvažování je argument, že národní stát byl zformován západním společensko-vědním *diskurzem, a že tedy nemusí nutně fungovat u všech států. Praktickým problémem pak je, že postkoloniální Indie, respektive její politická reprezentace, přijala právě *paradigma národního státu tak, jak je přítomno v západním diskurzu, a tím se uzavřela alternativnímu uvažování mimo rámec západních kategorií. Chatterjee mu jde právě o tyto alternativní možnosti, které se otevírají, když se opustí dominance západních kategorií. Výsledky svých výzkumů nastínil v řadě publikací: *Nationalist Thought and the Colonial World: A Derivative Discourse?* (Nacionalistické myšlení a koloniální svět: Derivatívni diskurz? 1986), *The Nation and its Fragments: Colonial and Postcolonial Histories* (Národ a jeho fragmenty: Koloniální a postkoloniální historie, 1993), *The Present History of West Bengal* (Současné dějiny Západního Bengálska, 1997), *A Princely Impostor: The Strange and Universal History of the Kumar of Bhawal* (Vznešený podvodník: Podivný a všeobecněji platný příběh prince z Bháválu, 2002), *The Politics of the Governed* (Politika ovládaných, 2004). Chatterjee také publikoval poezii v *bengálštině a je známým autorem divadelních her a divadelním hercem v Kalkatě, také si zahrál ve filmu *The Namesake* (Jmenovec, 2007, režie Mira Nair). V současné době pracuje na knize *Empire Against Terror* (Impérium proti teroru).

Childe, Vere Gordon (14. 4. 1892, North Sydney, Austrálie – 19. 10. 1957, Mount Victoria, Austrálie), australský lingvista, historik a archeolog; jeden z tvůrců a stoupců *neoevolucionismu a *difuzionismu.

Zabýval se zejména vztahem *Blízkého východu a Evropy v *neolitu. Vytvořil koncepcí *neolitické revoluce (anglicky: *Neolithic Revolution*) a *městské revoluce (anglicky: *Urban Revolution*) a mechanismus jejich šíření z Blízkého východu do jiných oblastí světa. Z díla: *Man Makes Himself* (1936, 1951, česky: *Člověk svým tvůrcem*, 1949), *Progress and Archaeology* (Pokrok a archeologie, 1944, 1945).

Chomsky, Noam (7. 12. 1928, Philadelphia, USA), americký lingvista, psycholog a publicista; profesor na Massachusetts Institute of Technology. Zakladatel generativní gramatiky a průkopník *kognitivní psychologie, který ovlivnil rovněž *kognitivní antropologii. Ve svých veřejných vystoupeních a populárních esejích zaujímá často radikální a kontroverzní postoje podporující některé *autoritativní režimy a hnutí.

I

Ibn Chaldún, Abú Zaíd Abú Rahmán bin Muhammad bin Chaldún (27. 5. 1332, Tunis, Tunisko – 17. 3. 1406, Káhira, Egypt), arabský učenec a polyhistor, politik, diplomat, astronom, teolog, filozof a historiograf. Ibn Chaldún vyrůstal na území dnešního Tuniska, kam se jeho rodina uchýlila ze španělské Andalusie před postupující *reconquistou. Vzdělání v oboru filozofie, matematiky a logiky dosáhl v Tunisu pod vedením filozofa a matematika Ibn Abráhíma al-Abiliho (1282/1283–1356). V průběhu studií se seznámil s texty autorů, jimiž byli zejména arabští filozofové *Averroes (1126–1198), Násir ad-Dín Túsí (1201–1274) a Rhazes (864–925). Své rozsáhlé vzdělání uplatnil ve službách místních muslimských vládců v oblasti severní Afriky a na Pyrenejském poloostrově: postupně působil v Tunisku, v marockém Fezu a ve španělské Granadě. V roce 1375 se uchýlil do ústraní a věnoval se především studiu a práci na dějinách světa – *Kitáb al-Ibar* (Kniha příkladů). V období mamlúcké nadvlády (1250–1516) se od roku 1383 natrvalo usadil v egyptské Káhiře, kde zastával soudcovský úřad a působil jako profesor na káhirské univerzitě Al-Azhar. V roce 1401 se setkal s mongolským vojevůdcem Tamerlánem (Timur Lenk, 1336–1405), obléhajícím syrský Damašek.

Mezi množstvím Ibn Chaldúnových děl, zahrnující komentáře, pojednání a excerpty, vyniká sedmisvazkové kompendium *Kitáb al-Ibar*. První díl kompendia tvoří autonomní dílo *Al-Mukaddima* (Úvod, latinsky: *Prolegomena*, dokončeno v roce 1377), jež lze označit za originální syntézu *arabské filozofie a historie. Druhý až pátý díl je věnován historii předislámského období, muslimského Západu i Východu až po období Ibn Chaldúnova života. Šestý až sedmý svazek uzavírají berberské dějiny, které jsou založeny na jeho autentických zkušenostech s berberskými kmeny (česky vyšlo: *Čas království a říší Mukaddima: Úvod do historie*. Praha: Odeon, 1972).

Z antropologického hlediska je inspirativní zejména Ibn Chaldúnova dvojí typologie způsobu života, kterou kladl do souvislosti s konkrétními podmínkami životního prostředí. Pouštní způsob života (*badáwa*) zahrnuje specifické charakteristiky a typ obyvatelstva – kočovné (beduíni) a polokočovné (usedlí vesničané a zemědělci) obyvatelstvo, které se vyznačuje nízkou civilizační a materiální úrovní a zároveň statečností a mravními kvalitami. Usedlý způsob života (*hadára*) nebo usedlá *kultura je spjata zejména s městským a vesnickým obyvatelstvem v bezprostřední blízkosti města. Charakterizuje ji na straně jedné vyšší civilizační a materiální úroveň, na straně druhé však úpadek mravů a negativní sociální jevy, které jsou výsledkem nadbytku hmotných statků (přepych a blahobyt). Ibn Chaldún kladl oba způsoby života do vzájemné opozice.

S pouštním způsobem života souvisí soudržnost nebo kmenová sounáležitost (*asabíja*) – ta podněcuje historický vývoj ke vzniku královské nebo dynastické moci (*mulk*), jejímž nositelem je říše. Vývoj společnosti tak postupuje od pouštního způsobu života k usedlému, k dosažení městské kultury, založení *dynastie a nastolení panovnické moci. Ibn Chaldún soudržnost hierarchicky rozčlenil na soudržnost rodinnou, klanovou, kmenovou a nadkmenovou. Ve fázi nadkmenové sounáležitosti dochází k její regresi, provázené

postupnou ztrátou síly, rozpadem a konečně zmizením. Na tomto úpadku se podílí transformace vztahu mezi *panovníkem a jeho původní kmenovou skupinou, s níž jej zpočátku spojovalo vědomí kmenové soudržnosti. V dalším stadiu říše se od ní však panovník distancuje, vymáhá stále větší daně a ze strachu se obklopuje cizími žoldněři. Dynastie se ocitá v úpadku a dochází k zániku říše, po níž nastupuje soudržnost nová, naplněná energií a elánem. Tento proces se neustále cyklicky opakuje. Ibn Chaldún předložil model přechodu od beduínského k usedlému způsobu života a vzniku, vrcholu a zániku panovníckých dynastií.

Předmět Ibn Chaldúnova vědeckého zájmu představovala kategorie *civilizace (*umrán*), která vzniká za předpokladu vzájemné spolupráce obyvatelstva v rámci společenské organizace. Podle Ibn Chaldúna velikost a rozvinutost civilizace souvisí s počtem jejích tvůrců a mírou jejich spolupráce. Zdůrazňoval také vysokou úlohu *náboženství, jež představuje důležitou složku kmenové soudržnosti. Náboženství funguje na principu sociální síly a zajišťuje dosažení společenských cílů.

Ibn Chaldún se emancipoval od lineárního pojetí *času od starozákonní historické imaginace a svým cyklickým pojetím vývoje lidské společnosti anticipoval například koncepcí italského filozofa a historika Giambattisty *Vica (1668–1744), ruského přírodovědce a historika Nikolaje Javkovleviče *Danilevského (1822–1885) nebo britského historika Arnolda Josepha *Toynbeeho (1889–1975), který se na Ibn Chaldúna explicitně odvolával. Ibn Chaldún předznamenal některé z tematických okruhů současné *antropologie, *ekonomie a *sociologie. Například zformuloval koncept Lafferovy křivky, vyjadřující závislost daňového výnosu na míře daňové sazby (zdanění), jejíž označení pochází až ze 70. let 20. století.

Ibn Rušd, *Averroes.

Ingold, Tim (1. 11. 1948, Sevenoaks, Kent, Velká Británie), britský sociální antropolog; působí na univerzitě v Aberdeenu. V roce 1976 se habilitoval na univerzitě v Cambridgi s prací založenou na terénním výzkumu z let 1971–1972 mezi skoltskými *Sámy v severovýchodním Finsku. V této práci, publikované v roce 1976 pod názvem *The Skolt Lapps Today* (Skoltské Sámy dnes), se věnuje tématům sociální organizace, ekonomické adaptace a etnické politiky vůči této malé *minoritě v kontextu poválečného přesídlování. Poté působil na univerzitě v Manchesteru a pokračoval ve studiu finského regionu. Z výsledků výzkumu vznikla jeho druhá kniha *Hunters, Pastoralists and Ranchers: Reindeer Economies and Their Transformations* (Lovci, pastýři a farmáři: Ekonomika sobů a její transformace, 1980). Výzkum cirkumpolárního lovu a výpasu *sobů jej přivedl k obecnějšímu zájmu o vztah mezi člověkem a zvířetem, o otázky konceptualizace lidskosti a zvířecosti a k rozvíjení ekologické a komparativní antropologie lovecko-sběračských a pastýřských společností. Tato témata zpracoval v souboru studií, který byl publikován pod názvem *The Appropriation of Nature* (Přisvojení si přírody, 1986). V knize *Evolution and Social Life* (Evoluce a společenský život, 1986) se zabýval proměnami koncepce *evoluce v disciplínách *antropologie, biologie a historie od sklonku 19. století až do současnosti. Je také spoluautorem dvoudílné knihy *Hunters and Gatherers* (Lovci a sběrači, 1988, spolu s Davidem Richesem a Jamesem *Woodburnem). Dalším Ingoldovým tématem byl jazyk a tvorba nástrojů jako kritérium lidské odlišnosti, které vedlo k jeho hlubšímu zájmu o vztah mezi jazykem, technologií a lidskou evolucí. Společně s Kathleen Gibsonovou zorganizoval v roce 1990 mezinárodní konferenci na toto téma, která vyústila ve sborník *Tools, Language and Cognition in Human Evolution* (Nástroje, jazyk a schopnost poznání v lidské evoluci, 1993). Od té doby se Ingoldův zájem soustředil na otázky technologie, jazyka a aplikace ekologických přístupů v antropologii a psychologii, které jsou obsahem jeho práce *The Perception of Environment* (Vnímání prostředí, 2000).

V roce 1995 získal prestižní místo (Max Gluckman Professor of Social Anthropology) na univerzitě v Manchesteru. V letech 1990–1992 byl editorem antropologického časopisu *Man*

(Člověk) a později také editorem *Companion Encyclopedia of Anthropology* (Encyklopedie antropologie, 1994). V roce 1999 se stal prezidentem Antropologické a archeologické sekce Britské asociace pro rozvoj vědy. V současné době se zabývá řadou výzkumných projektů na univerzitě v Aberdeenu a pracuje na plánované knize o vztahu mezi antropologií, archeologií, architekturou a uměním jako disciplinárními liniemi, podél nichž je vnímáno, chápáno a tvořeno prostředí.

Ingriš, Eduard (11. 2. 1905, Zlonice u Slaného – 12. 1. 1991, Reno, USA), český experimentální archeolog, hudební skladatel, cestovatel, fotograf, filmový kameraman a dokumentarista. Ze studií na Přírodovědecké fakultě *Univerzity Karlovy v Praze přestoupil na Pražskou konzervatoř (prof. Josef Bohuslav Foerster, Jaroslav Kříčka a Vítězslav Novák) v Praze. Složil na 600 písní (například *Když odejde děvče, Kytara a ty, Peru – má láska, Slib mi, že nebudeš plakat, Teskně hučí Niagara* [z operety *Tramenské milování*]) a 60 operet (například *Melodie srdcí, Rozmarné zrcadlo, U panského dvora*). Ingriš je také autorem drobných skladeb, symfonií (*Pod peruánským nebem*) a filmové hudby (*Práce jako písnička, The Gallant One*).

V roce 1947 odcestoval do Jižní Ameriky a v letech 1948–1962 žil a pracoval v Brazílii a Peru. V Limě si otevřel vlastní ateliér a intenzivně fotografoval peruánskou krajinu, architekturu a známé osobnosti (například oficiální portréty peruánského prezidenta Manuela Prady) včetně hollywoodských celebrit (například Ava Gardnerová, Debbie Reynoldsová). Svými fotografiemi přispíval do časopisů *Life* a *New York Times*. Zúčastnil se několika fotografických soutěží, věnoval se sociálnímu dokumentu a reklamní tvorbě. V roce 1949 se seznámil s cestovatelskou dvojicí Jiřím Hanzelkou (1920–2003) a Miroslavem Zikmundem (narozen 1919), s nimiž podnikl výpravu na guánové ostrovy Chinchas. Z této výpravy vznikl film *Ostrov miliónů ptáků*. Setkání s norským etnologem a experimentálním archeologem Thorem *Heyerdahlem (1914–2002) v roce 1954 jej inspirovalo k potvrzení hypotézy, podle níž původní obyvatelé Peru migrovali do Polynésie. V roce 1955 podnikl Ingriš první plavbu na voru z balzového dřeva (*Ochroma lagopus*) nazvaném po jihoamerické květině *Kantuta*. Tato plavba však skončila uvíznutím v obrovském vodním víru, z něhož posádku zachránila americká válečná loď. Dramatická plavba přinesla Ingrišovi nebývalou popularitu. Dokonce jej přivzal k natáčení filmu *Stařec a moře*, který byl natáčen v Peru na pobřeží u Capo Blanco, americký spisovatel Ernest *Hemingway (1899–1961). Další plavbu Ingriš zahájil 12. dubna 1959, kdy vyplul na voru *Kantuta II* z přístavu Callao (Peru). Dne 11. srpna 1959 přistála *Kantuta II* u ostrova Mataiva (Francouzská Polynésie). Dále posádka pokračovala na Tahiti, kde se Ingriš spřátelil se švédským antropologem Bengtem Emmerikem Danielsonem (1921–1997). Do Peru se Ingriš vrátil 15. 2. 1960 přes *Velikonoční ostrov, ostrov Pitcairn a ostrov Robinsona Crusoe. Průběh plavby zachytil v barevném dokumentárním filmu *Dvakrát přes Pacifik na vorech Kantuta*. Od roku 1962 žil Ingriš v Los Angeles. V roce 1965 jej Heyerdahl vyzval k účasti na expedici Ra, jíž však odmítl. V roce 1972 se usadil v kalifornském South Lake Tahoe v pohoří Sierra Nevada.

Unikátní fond Ingrišovy pozůstalosti se nachází v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Ingriš natočil několik celovečerních a dokumentárních filmů a vyfotografoval přes 40 000 políček filmu (například *Železnice z Cerro de Pasco do Limy* 1948, *Fotograf ve městě Talara* 1955, *Náčelník kmene Yagua z Amazonských pralesů* 1958). Ve vlastní produkci vyrobil celovečerní filmy *Kantuta I* (Kantuta I, 1954–1959), *Untamed Amazon* (Nezkrocená Amazonka, 1954–1959), *Kantuta II* (Kantuta II, 1959–1960), *Sailing The South Seas* (Plachtění v jižních mořích, 1959–1960) a *Three Faces of Peru* (Tři tváře Peru, 1955). Z kopií filmových materiálů z obou plaveb sestavil film *Kantuta in the wake of the Kon-Tiki* (Kantuta bezprostředně za Kon-Tiki), který se stal vítězným snímkem v soutěži cestopisných filmů v kalifornské Laguna Beach v roce 1967. Ingríše je možné společně s Thorem Heyerdahlem označit za jednoho z představitelů *experimentální archeologie zabývajících testováním

možností překonávání velkých vzdáleností na replikách starých plavidel. Ingridovy etnografické fotografie a cestopisné filmy lze zařadit do zlatého fondu české *vizuální antropologie.

Ingstad, Helge Marcus (30. 12. 1899, Meråker, Norsko – 28. 3. 2001, Oslo, Norsko), norský kulturní antropolog, cestovatel, spisovatel a politik. V letech 1932 až 1933 byl *guvernérem v Grónsku a v letech 1933 až 1935 působil jako guvernér na Špicberkách. Zpočátku se zabýval výzkumem severoamerických *indiánů a *Eskymáků a pak se věnoval studiu vikinských námořních cest a osídlování Grónska a Severní Ameriky.

V roce 1960 objevil na Novém Foundlandu u *L'Anse aux Meadows vikinské osídlení z doby kolem roku 1000 n. l., kde pak vedl až do roku 1968 mezinárodní výzkumné expedice. V roce 1970 podnikl expedici na východní pobřeží Baffinova ostrova. Z díla: *The Norse Discovery of America: The Historical Background and the Evidence of the Norse Settlement Discovered in Newfoundland* (Severský výzkum Ameriky: Historické pozadí a evidence severského osídlení zkoumaného v Americe na Novém Foundlandu, 1985). Je nositelem četných norských a zahraničních vědeckých cen a čestným doktorem několika kanadských a amerických *univerzit.

Ingstadová, Anne Stine (11. 2. 1918, Lillehammer, Norsko – 6. 11. 1997, Oslo, Norsko), norská archeoložka; profesorka na University Museum of National Antiquities v Oslu, doctor honoris causa na Memorial University, St. John's, Newfoundland. Podílela se na archeologickém výzkumu řady norských lokalit, především z doby kamenné a z vikinského období.

Se svým manželem Helge *Ingstadem zkoumala od roku 1953 vikinské osídlení Grónska a v roce 1960 se podílela na objevu vikinského sídliště na Novém Foundlandu u *L'Anse aux Meadows (patrně Vínland severských ság), v letech 1961 až 1968 organizovala a vedla na této lokalitě archeologickou část výzkumu, kterého se zúčastnili odborníci z Islandu, Kanady, Norska, Spojených států amerických a Švédska. Archeologické výsledky tohoto výzkumu publikovala v monografii v roce 1977 a v doplněné *verzi v roce 1985.

Isaac, Glynn Llywelyn (19. 11. 1937, Kapské Město, Jihoafrická republika – 5. 10. 1985, Tokio, Japonsko), jihoafrický archeolog, sociokulturní antropolog a paleontolog; profesor Harvardské univerzity. Zabýval se výzkumem ekologie a *kamenné industrie nejstarších lovecko-sběračských společností. Nejvýznamnějších objevů dosáhl na nalezištích s osídlením z údobí *homininů, provázeným kamennými a kostěnými artefakty, v oblasti Koobi Fora v Keni. Z díla: *Koobi Fora Research Project, Vol. 5: Plio-Pleistocene Archaeology* (Výzkumný projekt Koobi Fora, sv. V: Pliopleistocenní archeologie, 1997; editor).

Isidor Hispalensis, *Isidor ze Sevilly.

Isidor ze Sevilly (Isidorus Hispalensis, kolem roku 560, Carthago nova, dnes Cartagena, Španělsko – 4. 4. 636, Hispale, dnes Sevilla, Španělsko), latinský teolog, historik a kronikář a arcibiskup v Seville; jeden ze zakladatelů středověké vzdělanosti. Jako významný církevní hodnostář a politik vizigótského *království vystupoval proti ariánské *herezi (sevilský *synod, listopad 618/619). Ve dvaceti svazcích spisu *Etymologiarum sive originum libri XX* (Etymologie čili počátky; česky: *Etymologie*, I–III, IV, V, VI–VII, IX, XII, XIII–XV, XVI, XVIII. Praha: Oikoymen, 1998–2004), které dokončil Braulion ze Zaragozy, jako první myslitel raného středověku shrnul encyklopedicky tehdejší vědění a prakticky tak založil tzv. *biblickou antropologii, která se snažila vyložit etnickou, institucionální a duchovní rozmanitost lidstva na základě textů Písma a církevních *autorit.

Etymologii chápal jako nástroj odhalení počátku (*orīgo*) daného jevu nebo instituce. Nalezení prvotního bytí určitého národa (*prīma orīgo*) je podle Isidora ze Sevilly mírou jeho vnitřní hodnoty. V učení Isidora ze Sevilly již *Římanům nenáleželo výsadní postavení; partikularismus raného středověku se odrazil ve vyzdvižení role různorodých království (*rēgna*), jejichž prostřednictvím se k slovu hlásily jednotlivé národy (*gentēs*). Isidor ze Sevilly

respektoval *univerzální duchovní a právní odkaz *Říma, ale Římany jako *konkrétní etnikum degradoval pod úroveň *Gótů. Jméno dal totiž Římanům historicky nahodilý *hérós epónymos* (bohatýr Romulus, který Řím založil), zatímco Gótové odvozovali svůj rodokmen od mnohem staršího biblického Mágoga (*Etymologiae*, 2,27).

Francouzský badatel Marc Reydellet nazval tento Isidorův postup, který odráží vědomí existence dvou časů – křesťanského, v němž se odehrává proces spásy, a pomíjivého pohanského – *recentrage de l'histoire* („přeznačením dějin“). *Dante umístil Isidora ze Sevilly v *Ráji* do společnosti nejvyšších učitelů Církve (X, 130) vedle Richarda ze St. Victore a Bedy Ctihodného (*Beda Venerabilis). Oficiálně byl kanonizován v roce 1598 a Učitelem Církve prohlášen roku 1722; na začátku jedenadvacátého století byl navržen za *patrona *internetu.

J

Jakobson, Roman (11. 10. 1896, Moskva, Rusko – 18. 7. 1982, New York, USA), ruský lingvista, slavista a literární historik, spojený s formalismem a průkopník *strukturalismu, jehož vliv zasáhl výrazně mimo vlastní *jazykovědu. V roce 1920 přijel jako člen sovětské obchodní delegace do tehdejšího Československa, kde se v Brně a Praze sblížil s předními představiteli kulturní *avantgardy a stal se členem *Pražského lingvistického kroužku. V roce 1939 odešel přes Skandinávii do Spojených států amerických.

V New Yorku spolupracoval Roman Jakobson na půdě francouzské exilové školy École Libre des Hautes Études s Claudem *Lévi-Straussem, což mělo zásadní význam pro šíření strukturalismu do antropologických věd. Od roku 1949 působil jako profesor slavistiky na Harvardově univerzitě. (Ivo T. Budil)

Jakoubek, Marek (13. 3. 1975, Praha), český antropolog; Mgr. 1999 Fakulta sociálních věd *Univerzity Karlovy v Praze, PhDr. 2006 Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni, rigorózní práce: *Tradiční romská kultura: Pokus o ideálnětypický model*, Ph.D. 2006 Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, dizertační práce: *Kultura romských osad*. Od roku 2001 přednáší na *Katedře antropologických a historických věd Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni, jako externista působí na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze a v Centru interkulturního vzdělávání Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem.

Zabývá se cikánskými-romskými skupinami, česko-(slovensko)-bulharskou krajanskou problematikou a obecně otázkami spojenými s teoriemi kultury a etnicity a metodologií společenských věd. V oblasti cikánologických studií je autorem monografie *Romové – konec (ne)jednoho mýtu*, Socioklub 2004, (spolu)editorem řady dalších publikací (Jakoubek, M. – Poduška, O., ed., *Romské osady v kulturologické perspektivě*, Brno: Doplněk 2003; Jakoubek, M. – Hirt, T., ed., *Romové: Kulturologické etudy. Etnopolitika, příbuzenství a sociální organizace*, Plzeň: Aleš Čeněk 2004; Hirt, T. – Jakoubek, M., ed., *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit: Antropologická perspektiva*, Plzeň: Aleš Čeněk 2005; Hirt, T. – Jakoubek, M., ed., „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení, Plzeň: Aleš Čeněk 2006; Budilová, L. – Jakoubek, M., ed., *Cikánská rodina a příbuzenství*, Ústí nad Labem: Dryada, 2007; Jakoubek, M., *Cikáni a etnicita*, Praha: Triton, 2008, jakož i (spolu)autorem několika desítek statí u nás i v zahraničí (například Hirt, T. – Jakoubek, M., Ромския национализъм – типология на митовете, in: *Балканистичен форум / Balcanistic Forum*, 1–2–3/2004, roč. XIII, str. 182–190; Budilová, L. – Jakoubek, M., Ritual Impurity and Kinship in a Gypsy osada in Eastern Slovakia, *Romani Studies*, 5, Vol. 15, No. 1/2005, 1–29; Jakoubek, M., Apologie kulturomů, *Politologický časopis*, roč. 12, č. 2, 2005, 181–195; Jakoubek, M. – Budilová, L., Kinship, Social Organization and Genealogical Manipulation in Gypsy Osadas in Eastern Slovakia, *Romani Studies*, Vol. 16, No. 1/ 2006, 63–82). Své výzkumy v bulharském Vojvodovu shrnul v knize: Jakoubek, M. – Nešpor, Z. – Hirt, T., ed., *Neco Petkov Necov: Dějiny Vojvodova, vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*, Plzeň: Ve

spolupráci se Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje vydalo Občanské sdružení Vojvodovo, 2006 a řadě dílčích studií (například: Hirt, T. – Jakoubek, M., Idea krajanského hnutí ve světle konstruktivistického pojetí národa: proměny kolektivní identity vojvodovské náboženské obce, *Český lid: Etnologický časopis*, 4/2005, str. 337–366; Jakoubek, M., Osud Vojvodova, in: Jovova-Dimitrova, S. – Majchrakova, L., ed., *По пътя кам познанието*, Sofia: Bohemia klub, 2006, str. 9–20).

Vedle vlastní tvorby se věnuje též překladatelské činnosti z angličtiny (Eriksen, T. H., *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě*, Praha: Triton, 2007, str. 80–97) a bulharštiny (Neco Petkov Necov – Dějiny Vojvodova, in: Jakoubek, M. – Nešpor, Z. – Hirt, T., ed., *Neco Petkov Necov: Dějiny Vojvodova, vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*, Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, Plzeň 2006, str. 27–89 [společně s T. Krivánkovou]).

Provádí četné terénní výzkumy v České a Slovenské Republice a v Bulharsku. Je členem řídicího výboru Gypsy Lore Society a European Association of Social Anthropologists. Kontakt: PhDr. Marek Jakoubek, Ph.D., Katedra antropologických a historických věd Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni, Tylova 18, 301 25 Plzeň; e-mail: jakoubek@ksa.zcu.cz.

Janagita, Kunio (31. 7. 1875, Cudžikawa, Japonsko – 8. 8. 1962, Japonsko), japonský básník, novinář a etnograf; zakladatel etnografických studií a folkloristiky v Japonsku. Vyrůstal v rodině šintoistického kněze a po studiích práv na Tokijské císařské univerzitě pracoval v letech 1900–1919 jako státní zaměstnanec na ministerstvu zemědělství a obchodu. V letech 1919–1930 pak působil jako novinář jednoho z největších japonských deníků *Asahi šinbun*. Díky častým služebním cestám po celém Japonsku se podrobně seznámil s lidovou kulturou a mimořádnou pozornost věnoval zejména lidové slovesnosti.

Publikoval více než 100 knih a přes tisíc článků s tematikou japonského *folkloru. Ve svých odborných dílech se snažil najít, popsat a obhájit prvky japonských tradic, které přežily modernizaci na přelomu 19. a 20. století. Na jejich pozadí dokládá odlišnost a jedinečnost japonské národní kultury. V roce 1951 mu císař udělil Řád za kulturu. Jeho sebrané spisy (*Teihon Janagita Kunio šú*) čítají 36 svazků; k nejznámějším pracím patří *Tóno monogatari* (Příběhy z Tóna, 1910) – sbírka 119 lidových příběhů, legend a pohádek z oblasti dnešní prefektury Iwate.

Janin, Valentin Lavrentěvič (6. 2. 1929, Vjatka, Rusko), ruský archeolog a historik; profesor na Moskevské státní univerzitě v Moskvě. Zabýval se obdobím ruského *feudalismu na základě *archeologie, *numizmatiky a *sfragistiky; od roku 1962 byl vedoucím Novgorodské archeologické expedice v *Novgorodu.

O novgorodských výzkumech publikoval řadu odborných studií a knih a jednu populárně vědeckou knihu *Ja poslal těbe berestu ...* (Poslal jsem Ti březovou kůru, 1965).

Jaspers, Karl Theodor (23. 2. 1883, Oldenburg, Německo – 26. 2. 1969, Basilej, Švýcarsko), německý filozof a psychiatr; čelný představitel německé existenciální filozofie (její teistické větve). Původním povoláním byl psychiatr, ale již jeho spis *Psychologie der Weltanschauungen* (Psychologie světových názorů, 1919) svědčí o jeho orientaci na existenciální problematiku. Podle Jasperse filozof proniká k bytí třemi metodami: orientací ve světě, vyjasněním existence a metafyzickým způsobem poznání, umožňujícím člověku pochopit jeho závislost na *Bohu. Bůh se člověku zjevuje v takzvaných mezních situacích člověka (*utrpení, nevykoupená *vina, *smrt apod.).

Jaspersovy *názory jsou obsaženy zvláště v jeho spise *Existenzphilosophie* (Filozofie existence, 1938). Svou filozofii spojoval s dobou a společností (*Die geistige Situation der Zeit*, 1931 [česky: *Duchovní situace doby*. Praha: Academia, 2008], *Die Schuldfrage*, 1946 [česky: *Otázka viny*. Praha: Mladá fronta, 1969, 1991], *Atombombe und die Zukunft des Menschen* [Atomová bomba a budoucnost člověka], 1958 aj.). Proslul svým rozbořením viny německého národa v době *nacismu, kde rozlišil čtyři roviny viny (*vina, trestní, kterou lze

soudně prokázat a stíhat; *vina, mravní, kterou lze jen vytknout a přiznat; *vina, politická za jednání *státu, jemuž nedokázal člověk jako individuum zabránit; *vina, metafyzická, která není přístupná pohledu druhých); rovněž je známý výrokem, že čtyřmi směrodatnými postavami světových dějin jsou *Konfucius, *Buddha, *Sókratés a *Ježíš Kristus.

Jefimenko, Petr Petrovič (1884–1969), ruský archeolog. Patří k nejvýznamnějším zakladatelům novodobého výzkumu východoevropského *paleolitu a *mezolitu. Při výzkumu mladopaleolitického sídliště v *Kostěnkách, kde odkryl poprvé pozůstatky paleolitických sídelních *objektů, použil také jako jeden z prvních archeologů metodu velkoplošného odkryvu, která se pak stala základním východiskem moderního archeologického výzkumu.

Jelínek, Jan (6. 2. 1926, Brno – 3. 10. 2004, Brno), český antropolog, etnolog a muzeolog, emeritní profesor *Přírodovědecké fakulty *Masarykovy univerzity v Brně a emeritní ředitel *Moravského zemského muzea v Brně, významný představitel české *bio-socio-kulturní antropologie. V roce 1949 absolvoval pod vedením Vojtěcha *Suka a Jindřicha Antonína *Valšíka obor *antropologie na *Antropologickém ústavu Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně rigorózní práci *Příspěvek k poznání morfologie dlaně dětí ze severního Řecka* (RNDr.).

Jelínkova odborná práce má široký záběr, od problematiky **Homo erectus*, kterého považuje (stejně jako Milford *Wolpoff) za formu **Homo sapiens*, přes neandertálce (**Homo neanderthalensis*) a gravettské lovce, populace z neolitu a doby bronzové až po současného člověka. Prosazoval komplexní přístup při zkoumání *fosilního člověka s využitím poznatků archeologie a etnologie. Spolupracoval s Milfordem Wolpoffem, Davidem Frayerem a Erikem *Trinkausem i s dalšími významnými zahraničními odborníky. Věnoval se také antropologii australských domorodců a jejich skalním malbám, skalní malby studoval i v severní Africe. Vedl řadu výprav do Austrálie, Libye a dalších částí světa. V roce 1950 na muzejní půdě založil Ústav *Anthropos jako středisko výzkumu a prezentace evoluce rodu **Homo*, obnovil vydávání časopisu **Anthropologie* (1962) a v letech 1958 až 1962 vybudoval v Brně-Pisárkách pavilon Anthropos, kde v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století vytvořil špičkovou expozici s problematikou evoluce člověka. Jako vynikající muzeolog byl také dlouhá léta předsedou Mezinárodního výboru muzeí (International Council of Museums, ICOM) při Organizaci OSN pro výchovu, vědu a kulturu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, *UNESCO). Z Brna se tak díky jeho činnosti stalo jedno z ohnisek rozvoje světové antropologie, které bylo potvrzeno v roce 1980 konáním *2nd Congress of European Anthropological Association* v moravské metropoli. Jan Jelínek se významně zasloužil o obnovení *Antropologického ústavu Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně jako *Katedry antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně a o popularizaci antropologie v široké veřejnosti (přednášky, rozhlasové a televizní pořady, filmy, výstavy). Publikoval několik set odborných a populárněvědeckých článků a řadu knih, z nichž je nejznámější *Velký obrazový atlas pravěkého člověka* (1977), který vydalo v mnoha jazykových mutacích pražské nakladatelství Artia. Výběr z dalších prací: *Anthropologie der Bronzezeit in Mähren* (Antropologie doby bronzové na Moravě, 1959), *Die Erforschung der Höhle Švédův stůl 1953–1955* (Výzkum jeskyně Švédův stůl 1953–1955, 1961), *Anthropologie der jüngeren Steinzeit in Mähren – Anthropologie mladší doby kamenné na Moravě* (1964), *30 let ústavu Anthropos: Hledání původu a vývoje člověka* (1980), *Man and His Origins: Selected Papers of the 2. Congress of the European Anthropological Association*, Brno 1980 (Člověk a jeho původ, editor), *Modern Man and His Biological Evolution: Selected Papers of the 2. Congress of the European Anthropological Association*, Brno 1980 (Moderní člověk a jeho biologická evoluce, editor), *Střecha nad hlavou: Počátky lidské architektury* (Katalog výstavy, Brno 1986), *The Great Art of the Early Australians: The Study of the Evolution and Role of Rock Art in the Society of Australian Hunters and Gatherers* (Velké umění raných Australanů: Výzkum vývoje a role

skalního umění ve společnosti australských lovců a sběračů, 1989), *Střecha nad hlavou: Kořeny nejstarší architektury a bydlení* (2006).

Johanson, Donald Carl (28. 6. 1943, Chicago, Illinois, USA), americký biolog a paleoantropolog; objevitel slavné kostry *australopitěka – *Lucy*. V letech 1974 až 1981 byl kurátorem Cleveland Museum of Natural History (Ohio, USA). V roce 1981 založil Institute of Human Origins při University of California (Berkeley, USA), který byl v roce 1997 přemístěn z Berkeley do Arizony (Arizona State University). Specializuje se na studium *raných homininů, zejména pak na *archaické australopitěky. Na lokalitě Afar v Etiopii pracuje již od sedmdesátých let minulého století. Spolupracoval s Timothy *Whitem, s nímž vypracoval taxonomický popis druhu **Australopithecus afarensis*; při společné expedici na lokalitu *Olduvai Gorge (Tanzanie) našli velmi fragmentární kontroverzní *skelet OH-62, který je některými antropology připisován druhu **Homo habilis*.

Donald Johanson napsal ve spolupráci s dalšími kolegy několik knih, z nichž nejznámější jsou: Edey, Maitland A. – Johanson, Donald C., *Blueprints: Solving the Mystery of Evolution* (Prvotní plány: K řešení záhady evoluce, 1989); Johanson, Donald C. – Edey, Maitland A., *Lucy: The Beginnings of Humankind* (Lucy: Počátky lidstva, 1981); Johanson, Donald C. – Edgar, Blake, *From Lucy to Language* (Od Lucy k řeči, 1996); Lewin, Roger – Johanson, Donald C., *In the Age of Mankind: A Smithsonian Book of Human Evolution* (Ve věku lidstva: Smithsonianská kniha evoluce člověka, 1988); Johanson, Donald C. – Shreeve, James, *Lucy's Child: The Discovery of a Human Ancestor* (Lucino dítě: Objevení lidského předka, 1989). Za nejlepší jsou považovány knihy *Lucy* (nové vydání z roku 1990) a *From Lucy to Language*, která je vynikající obrazovou dokumentací *fosilních *homininů se zasvěceným komentářem. Donald Johanson napsal také *scénář k několika vědeckým dokumentům o evoluci *hominidů.

Johnsonová, Virginia Eshelman (11. 2. 1925, Springfield, Missouri, USA), americká sexuoložka a terapeutka. Spolu s Williamem *Mastersem rozvinula výzkum *fyziologie lidského *sexuálního chování. Z díla: *Human Sexual Response* (Lidská sexuální odezva, 1966; spolu s Williamem Mastersem, česky: *Lidská sexuální aktivita*. Praha: Horizont, 1970).

Jung, Carl Gustav (26. 7. 1875, Kesswil, Švýcarsko – 6. 6. 1961, Küsnacht, Švýcarsko), švýcarský psychiatr, psycholog, filozof a kulturolog. Byl ovlivněn *psychoanalýzou Sigmunda *Freuda, avšak odmítl jeho hypotézu sexuální determinace *libida. *Nevědomí chápal nikoli jako „odkladiště“, ale jako *kreativní a plnohodnotnou součást lidského duševního života. Rovněž, na rozdíl od Freuda, se soustřeďoval nikoli na pudovou stránku a determinaci v dětství, nýbrž na rozmanitost duševního života a vývoj v dospělosti. V rámci tohoto pojetí podloženém ještě *gnosticismem a *novoplatonismem se zajímal o *mytologii, *náboženství, okultní vědy, mystiku a *symboliku různých kultur světa (*Einführung in das Wesen der Mythologie* [Úvod do podstaty mytologie], 1941).

V Jungově koncepci *psychologie se tak prolíná *empirismus zkoumání psychických dějů s intuitivním vhledem do kulturních a dějinných souvislostí. Jako první zavedl do klinické praxe asociační experiment a vytvořil psychologickou *typologii *introverze-*extroverze a typologii čtyř psychických funkcí: myšlení, cítění, vnímání, *intuice (*Psychologische Typen* [Psychologické typy], 1921). Mezi jeho hlavní objevy patří koncepce *kolektivního nevědomí, z něhož pramení nejen *mýty, náboženství nebo pohádky, ale z něhož čerpá také individuální psýcha jednotlivců. Hlavní součásti kolektivního nevědomí, tzv. archetypy, zahrnují psychickou zkušenost mnohých generací lidstva; mezi nejvýznamnější patří archetypy Stínu a Animy (v muži) a Anima (v ženě), Velké Matky, Mudrce, Svěbyť (*Über die Archetypen des kollektiven Unbewussten* [O archetypech kolektivního nevědomí]). Jungovo dílo ovlivnilo a ovlivňuje koncepce a výzkumy nejen psychologie, ale i *sociologie, *filozofické a *kulturní antropologie, *kulturologie a dalších věd.

K

Kaberryová, Mary Phyllis (17. 9. 1910, California, USA – 31. 10. 1977, Londýn, Anglie), britská *sociální antropoložka; představitelka *feministické antropologie. Zabývala se zejména studiem žen a genderových vztahů v mezikulturní perspektivě. Vzdělání v oboru antropologie získala nejdříve na univerzitě v Sydney v Austrálii a poté na London School of Economics v Londýně ve Velké Británii, kde ve druhé polovině 30. let 20. století spolupracovala s Bronisławem *Malinowskim. *Antropologický terénní výzkum realizovala mezi původními obyvateli Austrálie (*Austrálci) v Kimberley (1934–1935), melanéskými domorodci (*Abelamové) na *Nové Guineji v oblasti East Sepik (1939–1940) a africkými domorodci (kmen Nso) v lokalitě Bamenda v Kamerunu.

Mary Kaberryová ve svých výzkumech cílevědomě věnovala soustavnou pozornost vztahu mužů a žen v širším sociokulturním, ekonomickém a náboženském kontextu. Feministickou antropologii ovlivnila zejména knihou věnovanou světu domorodých australských žen – *Aboriginal Woman Sacred and Profane* (Domorodá žena sakrální a profánní, 1939). Velkého ohlasu dosáhla také její kniha *Women of the Grasslands* (Žena travnatých planin, 1952), v níž popsala a analyzovala ekonomický status a role afrických žen kmene Nso. Kaberryová se podobně jako Elsie Clews *Parsonsová úspěšně etablovala ve světě mužské antropologie. O respektu a úctě, který k jejímu „ženskému hlasu“ měli v antropologii mužští kolegové, svědčí skutečnost, že Mary Phyllis Kaberryová byla po mnoho let členkou rady (1951–1963) a viceprezidentkou (1965–1968) Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland.

Kandert, Josef (22. 7. 1943, Praha), český etnolog a sociokulturní antropolog; vedoucí Katedry sociologie Fakulty sociálních věd *Univerzity Karlovy v Praze. V roce 1966 absolvoval obory etnografie, folkloristika a afrikanistika na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 1969 je vědeckým pracovníkem Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur v Praze, od roku 1998 vedoucím Katedry sociologie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Výzkumy prováděl v Nigérii, na Pobřeží Slonoviny, v Etiopii, v Zimbabwe a také na Slovensku. Od roku 1992 přednáší sociální a kulturní antropologii na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze.

Je autorem knihy *Afrika* (1984) a dalších monografií a článků věnovaných africkým kulturám a problematice společenských vztahů „přírodních“ národů. Autorsky se podílel na projektu **Kruh prstenu: Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti v reálném životě, krásné literatuře, výtvarném umění a dílech českých malířů a sochařů inspirovaných obsahem této knihy, 1: „Celý svět“ kromě euroamerické civilizace* (2007). Absolvoval četné badatelské a přednáškové pobyty v Nigérii, Portugalsku, USA, ve Velké Británii a v dalších *zemích. Je členem Národopisné společnosti, European Association of Social Anthropologists a Slovenské národopisné společnosti. Kontakt: Prof. PhDr. Josef Kandert, CSc., Katedra sociologie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, U Kříže 8, 159 00 Praha 5-Jinonice, e-mail: kandert@mbox.fsv.cuni.cz.

Kano, Takayoshi (narozen 1938), japonský primatolog; působí v Primate Research Center, Kyoto University. Zabývá se zejména chováním *bonobů, jako první začal dlouhodobě vědecky zkoumat divoce žijící *šimpanze bonobo na lokalitě Wamba v severním Zairu. Důležité jsou jeho studie *sociosexuálního chování bonobů, protože se jedná prakticky o jediné skutečně solidní informace o divoce žijících bonobech. Z díla: *The Last Ape: Pygmy Chimpanzee Behavior and Ecology* (Poslední lidoop: Chování a ekologie šimpanzů bonobo, 1992).

Kant, Immanuel (22. 4. 1724, Königsberg, nyní Kaliningrad, Rusko – 12. 2. 1804, Königsberg, nyní Kaliningrad, Rusko), německý filozof; první představitel *německého idealismu a tvůrce transcendentální kritické filozofie. Ačkoli vyšel z tradice reprezentované Gottfriedem Wilhelmem *Leibnizem a Christianem Wolffem, začíná jeho dílem nová epocha v tradici evropského filozofického myšlení. Je to proto, že se jeho filozofie posunula na novou problémovou rovinu: na stupeň transcendentální reflexe předchůdných podmínek možnosti

jakéhokoli *poznání. To je zásadní obrat; od předmětového, objektového myšlení k myšlení transcendentálnímu (*transcendence). Takové vyjádření je zkratka, za níž se skrývá, že Kant opustil dosavadní převažující způsob filozofování, které bylo vztažené na poznání objektů či předmětů, ať už vnějšího světa v přírodní filozofii nebo předmětů přesahujících naši zkušenost v *metafyzice. Místo toho začal zkoumat, jaké jsou subjektivní podmínky naší zkušenosti s těmito předměty, aby přes teorii zkušenosti u předzkušenostního nebo mimozkušenostního poznání nutně dospěl k teorii rozumu. Zcela analogicky opustil v oblasti praktické filozofie (nauky o jednání) ten způsob vymezení *morálky, kdy se příkazy a zákazy, tj. mravní normy (*mravy, *mravnost), odvozují z domnělé podstaty věcí nebo z přirozenosti (bytnosti) člověka, to znamená z určitých antropologických charakteristik. Místo toho zpracoval teorii nepodmíněné morální povinnosti, to znamená teorii, která určuje podmínky, za kterých je mravní povinnost (*Sollen*, „povinnování“) pojmově vymežitelná a rozumově uchopitelná: pak se také může stát kategorickou a získává formu tzv. kategorického imperativu.

Tento kantovský obrat od objektového k transcendentálnímu myšlení se nakonec stal směrodatným pro celou následující filozofii, nejen pro *německý idealismus, ale pro téměř všechnu pokantovskou filozofii v 19. a 20. století. Ve vývoji Kantovy filozofie se rozlišuje obvykle mezi tzv. předkritickým a kritickým obdobím. V předkritické fázi se věnoval zejména přírodovědným a kosmologickým otázkám (*kosmologie), *fyzice a *astronomii. Postihl široké pole tehdejší vědy a formuloval koncepci vzniku sluneční soustavy známou jako tzv. nebulární hypotéza či Kant-Laplaceova teorie (tak ji zcela mylně označil Arthur *Schopenhauer). Od roku 1770 se datuje Kantovo tzv. kritické období, to znamená údobí, v němž vznikají jeho nejslavnější práce, *Kritik der reinen Vernunft* (1781, česky: *Kantova Kritika čistého rozmyslu*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1930, *Kritika čistého rozumu*. Praha: Oikoymenh, 2001), *Kritik der praktischen Vernunft* (1788, česky: *Kritika praktického rozumu*. Praha: Laichter, 1944, Praha: Svoboda, 1966) a *Kritik der Urteilstkraft* (1790, česky: *Kritika soudnosti*. Praha: Odeon, 1975). Vedle těchto nejproslavenějších děl sem náležejí ještě především *Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik, die als Wissenschaft wird auftreten können* (1783, česky: *Prolegomena ke každé příští metafyzice, jež bude moci vystoupiti jako věda*. Praha: Pelcl, 1916, *Prolegomena ke každé příští metafyzice, jež se bude moci stát vědou*. Praha: Svoboda, 1972 [2. upravené vydání 1992]), *Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht* (Nápad k univerzální historii s kosmopolitním účelem, 1784), *Beantwortung der Frage: Was ist die Aufklärung* (Odpověď na otázku: Co je vysvětlení, 1784), *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* (1785, česky: *Základy k metafyzice mravů*. Praha: Laichter, 1910, *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda, 1976 [2. vydání 1990]); *Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft* (Náboženství v mezích čistého rozumu, 1793) a *Die Metaphysik der Sitten* (Metafyzika mravů, 1797).

Chronologicky je prvním dílem kritického období a základem transcendentální metody disertační práce *De mundi sensibilis atque intelligibilis forma et principiis* z roku 1770 (Forma a principy smyslového a rozumového světa). Zde je poprvé formulována Kantova *transcendentální* metoda pro výzkum otázky po možnosti metafyziky. Východiskem k její formulaci se stal rozdíl mezi dvěma druhy lidského poznání, smyslovým a intelligibilním čili rozumovým. Obě formy jsou na sobě vzájemně nezávislé. Smyslové poznání pramení v lidské smyslovosti (*sensualitas = receptivitas subiecti*) a jeho předmětem jsou sensibilia, čili fenoména, jevy. Smyslové poznání představuje *člověku věci tak, jak se jeví ve své relaci k *subjektu. Naproti tomu intelligibilní poznání se vztahuje na intelligibilia, čili noumena. Pramenem tohoto poznání je *intelligentia* (*rationalitas, facultas subiecti*) a poznává věci takové, jaké *jsou*. Těmito formami poznání se před nás staví svět fenomenální a svět reálný. Na tuto dvojnost se pojí problém možnosti apriorního poznání obou světů prostřednictvím formálních principů poznání. Látka, materie čili *sensatio* smyslového poznání je pojata jako

počitek, který sice ukazuje přítomnost nějakého smyslového objektu, neříká ale nic o tom, jaký ten objekt je. Tyto počitky a dojmy, které získáváme o smyslovém světě, jsou uspořádány podle *zákonů, které nepocházejí z těchto počitků samotných, ale z naší mysli. Aby z neuspořádaných, chaotických počitků o nějakém *objektu vznikl uspořádaný celek, ucelená představa nějakého objektu, musí k nim přistoupit vnitřní princip z naší mysli, který dává počitkům podobu. Tímto uspořádáním vzniká *jev* a pořadajícími zákony jsou **prostor* a **čas*. Poznání jevu je pravdivé, to znamená, že *smyslový názor (Anschauung)* nám podává poznání, o které se můžeme opřít jako o věrohodné. Smyslový názor je tudíž pro Kanta vlastním a původním zdrojem poznání.

Na tomto základě vymezil Kant filozofii jako čistou vědu **a priori*, bez jakéhokoli zkušenostního příměšku. Filozofie má dvě hlavní součásti; skládá se z *transcendentální filozofie* a *metafyziky*. Transcendentální filozofie zkoumá podmínky možnosti, zdroje a meze poznání z čistého rozumu: je to systém všech principů čistého rozumu, lze ji tedy pochopit jako obecný systém principů čistého spekulativního, zkušenostně nijak nezatíženého rozumu. Jejím úlohou je připravit půdu metafyzice, která bude možná jako věda; transcendentální filozofie je tedy svým způsobem propedeutika k systému poznání z čistého rozumu a k metafyzice jako vědě. Zatímco kritická transcendentální filozofie je formální disciplína, tvoří metafyzika její protiklad: metafyzika je označení pro rozumové poznání předmětů. Metafyzika se skládá ze dvou velkých odvětví: *metafyziky přírody*, které odpovídá filozofie **přírody*, a z *metafyziky mravů*, jíž odpovídá morální filozofie. Toto rozčlenění metafyziky je odvozeno z rozdělení předmětného světa na oblast *přírody* a na oblast *svobody*. Jsou to jakési dva velké světy, svět fyzický, přírodní, a svět morální: Ve smyslovém, přírodním světě se jedná o přírodní zákony, podle nichž je apriorně konstruován svět jevů; v rozumovém, morálním světě se jedná o praktické **zákonodárství* podle pojmů svobody a nutnosti, tj. o takové *zákonodárství*, které svobodné rozumové bytosti mohou nahlížet a akceptovat jako přírodní zákony mravního světa.

Toto formální členění filozofie bylo podkladem pro systém, který měl vzniknout, zůstal však torzovitý a nebyl nikdy dokončen. První v tomto systému je *teoretická filozofie*, jejímž hlavním dílem je *Kritika čistého rozumu*, která má prozkoumat pole kritické filozofie a vymezit možnosti a meze apriorního poznání. První část *Kritiky čistého rozumu* tvoří *Transcendentální estetikato* znamená transcendentální teorie apriorních principů vnímání čili **názoru*. Transcendentální estetika obsahuje nauku o *smyslovém poznání*, *pokud toto poznání obsahuje prvky, které umožňují poznatky apriori*. Kant zde nezkoumá smyslovost a smyslové poznání vůbec, protože to je předmětem **antropologie*; nezabývá se všemi smyslovými kvalitami, které prostřednictvím počitků subjekt získává (barva, světlo, zvuk atd.); jde výhradně o nauku o těch prvcích smyslovosti, které umožňují poznání a priori, a tyto elementy jsou dva: *prostor* a *čas*. Už před Kantem **noetika* tvrdila, že apriorní poznání je možné prostřednictvím obecných pojmů **rozumu*. Avšak až Kant dospěl k přesvědčení, že *nezkušenostní prvky* těchto pojmů náležejí k našemu názoru a tedy ke smyslovosti. Z toho pro **estetiku* vyplývají dva hlavní úkoly: 1. dokázat, že prostor a čas původně náležejí subjektu jakožto formy jeho smyslového názoru; 2. dokázat, že prostřednictvím těchto forem názoru je možné poznání a priori. Při těchto důkazech Kant dovozuje, že prostor a čas nemohou být odvozeny ze zkušenosti prostřednictvím nějaké abstrakce z daných prostorových a časových vztahů, protože se nacházejí v základu každého názoru, ať již vnějšího nebo vnitřního. Čas a prostor jsou podle Kanta *původní předpoklady* každého nazření, tj. každého smyslového uchopení kterékoli věci jakožto věci jsoucí v prostoru a čase, jako věci prostorové a časové. Dále platí, že prostor a čas jsou neodmyslitelné momenty našeho vědomí, od kterých nelze nijak abstrahovat. To je rozdíl proti všem zkušenostně daným obsahům prostoru a času, které kdykoli odmyslet můžeme. Z toho plyne, že prostor a čas náležejí k subjektu jako jeho

apriorně produkované, nikoli aposteriorně dané formy názoru. A konečně, prostor a čas nejsou obecné pojmy, ale *názory*.

Druhá část *Kritiky čistého rozumu* se nazývá *Transcendentální analytika*, která jedná o čistých rozvažovacích pojmech a o zásadách, to znamená o apriorní výbavě „rozvažování“ (*Verstand*), které představuje jakousi nižší, základní úroveň rozumového poznání. Zdůvodnění a založení čistých rozvažovacích pojmů (tzv. kategorií) provádí Kant cestou metafyzické dedukce a cestou *transcendentální dedukce. Metafyzická dedukce znamená, že kategorie jsou vyvozeny ze společného principu, totiž z *formy soudu*, kterým vždy odpovídá jedna kategorie. Kant nejprve zjišťuje, že v rozvažování probíhá sjednocování (*syntéza) smyslové rozrůzněnosti pomocí *soudů. Jazykově se jedná o subjekt-predikátové věty (například „všechna tělesa jsou dělitelná“). Pojmy jsou potom predikáty všech možných soudů; avšak jestliže mají být pro naši zkušenost konstitutivní čisté rozvažovací pojmy, pak musí existovat soudy, které jsou nezkušenostní a přesto pro zkušenost nepostradatelné. Takové najdeme podle Kanta tehdy, když abstrahujeme od jakéhokoli *obsahu pojmů* a sledujeme pouze formu jejich spojování, to znamená formu souzení. Dále Kant vymezuje zcela neobsažné formy soudů: forma soudu se vytváří jako výkon čistého rozvažování; pak platí, že hledané pojmy čistého rozvažování čili kategorie musí odpovídat přesně pouhým formám soudů. Následně sestavuje tabulku soudů, kterou přejímá z *formální logiky. Podle Kanta existují přesně čtyři hlediska (třídy), podle kterých můžeme členit formy souzení, a pod každé toto hledisko spadají přesně tři specifické formy: výsledně tudíž dostáváme dvanáct soudů. Kant formuluje čtyři záhlaví, z nich každé má pod sebou 3 momenty. Jsou to: 1) kvantita soudů (obecné, částečné, jedinečné); 2) kvalita soudů (kladné, záporné, nekonečné); 3) realita soudů (kategorické, hypotetické, disjunktivní); 4) modalita soudů (problematické, asertorické, apodiktické). A konečně posledním krokem přiřazuje Kant těmto dvanácti soudům odpovídajících dvanáct kategorií. Tímto posledním krokem je čistá syntéza, která nám dává čistý pojem rozvažování. Důležité je, že na pojmy nepřevádíme pouze představy, ale čistou syntézu všech představ, tj. provádíme syntézu, která se zakládá na syntetické jednotě a priori. Je to tedy stejná funkce, která dává jednotu různým představám v soudu. Nyní dává jednotu syntéze různých představ v názoru a stává se *čistým rozvažovacím pojmem*. Je to úplně stejné rozvažování, které uskutečnilo logickou formu soudu v pojmech a které nyní vnáší pomocí syntetizace rozmanitosti různých názorů transcendentální obsah do svých představ. Celá tato rozumová činnost se děje pomocí čistých rozvažovacích pojmů, které se a priori vztahují k objektům, což na úrovni logiky možné není. Tímto způsobem vzniká právě tolik rozvažovacích pojmů, které se a priori vztahují k předmětům názoru, kolik bylo v tabulce všech možných soudů logických funkcí – nemůže jich být víc ani méně, protože rozvažování je jejich funkcemi, jimiž se a priori vztahují k objektům, plně a zcela vyčerpáno. Jsou to kategorie: 1. podle *kvantity* (jednota, mnohost, veškerost); 2. podle *kvality* (realita, negace, limitace); 3. podle *relace* (inherence, kauzalita, vzájemnost); 4. podle *modality* (možnost, existence, nutnost). Výsledkem metafyzické dedukce je tudíž řada rozdílných, ostře vzájemně vymezených a podle přesného pravidla uspořádaných kmenových pojmů čistého rozvažování.

Poslední část nauky o elementech se nazývá *Transcendentální dialektika*, která pokrývá oblast vlastního „čistého rozumu“ (*Vernunft*). Kant v ní dokazuje, že všechny pokusy čistého rozumu o prokázání světa za fenomény, jakéhosi světa skutečného bytí, musí nutně ztroskotat. Všechny snahy dosavadní filozofické (metafyzické) tradice, která chtěla dosáhnout poznání na poli spekulativní metafyziky, skončily neúspěchem. Čistý rozum nemůže dokázat, že *duše je nesmrtelná, že *vůle je svobodná, ani že existuje *Bůh; tudíž všechno, oč usilovala tradiční metafyzika, *nemá žádný filozofický základ*. To ale neznamená, že bychom mohli a měli toto dotazování uzavřít: naopak totiž nelze stejně tak z čistého rozumu dokázat, že duše není nesmrtelná, vůle není svobodná a Bůh neexistuje. Z toho plyne, že k *nesmrtelnosti,

*svobodě a Bohu nemůže čistý rozum zaujmout ani souhlasné, ani odmítavé stanovisko.

*Vysvětlení této situace Kant podává v analýze čistého používání rozumu, kdy zjišťuje, že rozum sám spontánně syntetizuje a vytváří tzv. ideje. Transcendentální ideje čili pojmy čistého rozumu jsou tři; přesněji řečeno, jde vlastně o tři *třídy idejí*, pod které jsou zahrnuty specifické módy „čistých rozumových pojmů“ (*reine Vernunftbegriffe*). Čistý rozum nám tak poskytuje ideu k 1. transcendentální nauce o duši (*psychologia rationalis*); touto ideou je *nesmrtelnost*; 2. k transcendentální nauce o světě (*cosmologia rationalis*); touto ideou je *svoboda*; 3. k transcendentálnímu poznání Boha (*theologia rationalis*); touto ideou je *nejvyšší bytost, Bůh*. U žádné transcendentální ideje není možná objektivní dedukce, poněvadž ideje nemají vztah k objektu, který bychom mohli klást jako s nimi reálně shodný: právě proto jsou to jen ideje. Ideou tedy Kant rozumí *nutný rozumový pojem*, kterému nemůže být dán žádný odpovídající předmět ve smyslech. Za schopnost myslet transcendentální ideje ale platí rozum velkou daň: když myslí ideu nesmrtelnosti, dostává se do tzv. *paralogismů*; když myslí ideu svobody, dostává se do tzv. *antinomií*; a když myslí ideu Boha, používá tzv. *důkazy boží existence*, které se všechny dají vyvrátit. Tyto překážky rozumu všechny způsobují, že v této oblasti jsme s rozumovým poznáním v koncích; zde už nic poznat nemůžeme, pouze poznání předstíráme tam, kde jde ve skutečnosti o *zdání*. Transcendentální ideje nikdy nemají takové konstitutivní použití, aby jejich prostřednictvím byly dány pojmy určitých předmětů. Mají ale nepostradatelné *regulativní* užití, protože vedou naše rozvažování k určitému cíli – napomáhají tudíž jednotě mezi teoretickým a praktickým rozumem, účelné jednotě světa vůbec. Můžeme proto s Kantem uzavřít: Čistý rozum, který se nám zpočátku nezdál slibovat nic menšího než rozšíření poznatků za hranice veškeré zkušenosti, tak neobsahuje – jestliže mu správně rozumíme – nic než regulativní principy, které sice požadují větší jednotu, než jaké může dosáhnout empirické používání rozvažování, ale právě tím, že cíl jeho snažení odsouvají tak daleko, dovádějí jeho souhlas se sebou samým pomocí systematické jednoty na nejvyšší stupeň. Pokud jim však rozumíme nesprávně a považujeme je za konstitutivní principy transcendentních poznatků, vytvářejí pomocí sice skvělého, ale ošidného zdání sebeklam a domnělé vědění.

Kardiner, Abram (17. 8. 1891, New York City, USA – 20. 7. 1981, Easton, Connecticut, USA), americký antropolog a psychiatr. Aplikoval východiska *psychoanalýzy na studium a interpretaci *kultur. Kardiner absolvoval v roce 1917 studium medicíny na Cornell Medical School v New Yorku. V letech 1921–1922 studoval psychoanalýzu u Sigmunda *Freuda (1856–1939). V letech 1922–1944 působil jako psychiatr v New York Psychoanalytic Institute. Souběžně s klinickou praxí přednášel antropologii a psychiatrii na Cornell University (1923–1929). V roce 1949 převzal vedení psychiatrické kliniky a od roku 1955 přednášel na Emory University.

Kardiner, stejně jako okruh jeho spolupracovníků (Cora *DuBoisová, Charles Wagley, James West, Carl Withers) byl ovlivněn psychoanalýzou. Ta byla teoretickým východiskem prací, které vznikly v období jejich spolupráce. Významnou roli z tohoto hlediska sehrály semináře, jež Kardiner vedl v roce 1936 na New York Psychoanalytic Institute a po roce 1937 společně s Ralphem *Lintonem na Columbia University. Jednotlivé semináře měly standardní průběh. V úvodní přednášce vždy některý z přítomných antropologů referoval o výsledcích svého terénního výzkumu, poté Kardiner provedl psychoanalytický rozbor a interpretaci daného problému a otevřel prostor pro následnou diskuzi. Prvním výsledkem těchto seminářů byla Kardinerova práce *The Individual and His Society: The Psychodynamics of Primitive Social Organization* (Individuum a jeho společnost: Psychodynamika primitivní společenské organizace, 1939). Kolektivním dílem, které vzniklo pod Kardinerovým vedením, a na kterém se podíleli Cora DuBoisová, Ralph Linton a James West, byla kniha *The Psychological Frontiers of Society* (Psychologické hranice společnosti, 1945).

Kardinerova teoretická východiska výzkumu kultury byla založena na radikálním přehodnocení klasického freudismu. Kardiner odmítl Freudovu koncepci kultury jako represivního činitele a vyloučil ze své teorie předpoklad o rozhodujícím vlivu *Oidipova komplexu a sexuality na formování osobnosti člověka. Na druhé straně oceňoval Freudovo pojetí psychodynamiky osobnosti a metodu psychoanalýzy, jež může v modifikované podobě sloužit jako účinný nástroj antropologických výzkumů a interpretací kultury. Podle Kardinera nelze koncipovat výzkum vztahu osobnosti a kultury pouze na základě antropologických metod, protože adaptace člověka zahrnuje procesy, které standardní technika terénního výzkumu neumožňuje odhalit. Antropolog je proto nucen využít výzkumných metod a technik psychologie, jako jsou Rorschachův test, tematicko-apercepční test a další. Kardiner dospěl na základě dlouhodobého studia tanalské a markézské kultury k závěru, že v každé ze zkoumaných kultur je možné izolovat určitou osobnostní konfiguraci – „základní osobnostní strukturu“ (*basic personality structure*), která je sdílena většinou členů společnosti jako výsledek společných zkušeností z dětství. V souladu se svými psychoanalytickými východisky předpokládal, že rozhodující roli při formování základní osobnostní struktury hrají rané dětské zážitky. Podle Kardinera je v prvních letech života člověk vystaven vlivům, které představují základní determinanty jeho dalšího *ontogenetického vývoje. Právě tyto rané zážitky mohou být původcem případných psychopatologických projevů osobnosti i významným indikátorem mentality dospělého člověka. V centru zájmu psychoanalyticky orientovaných antropologů proto stojí takové oblasti lidské činnosti, jako je kojení, hygienické návyky, projevy sexuality a podobně. Výchovné praktiky se předávají z *generace na generaci a jsou sdíleny většinou rodin dané *společnosti. Proto můžeme předpokládat, že v rámci určité kultury většina dětí prochází obdobnou obecnou zkušeností, která u nich vytváří mnoho společných osobnostních rysů. Formy rodiny a metody výchovy, jejichž prostřednictvím rodina utváří osobnost dítěte, jsou odlišné v různých kulturách. Proto také nacházíme v různých kulturách různé typy základní osobnostní struktury.

Vedle pojmu základní osobnostní struktura zavedl Kardiner do antropologických výzkumů svoji vlastní koncepci „primárních a sekundárních institucí“. Kardiner považuje za instituci jakýkoliv fixovaný modus myšlení nebo chování skupiny jednotlivců, který je v dané kultuře obecně přijímán a jehož porušení je zdrojem sociálních problémů jak u jednotlivce, tak ve skupině. Podle Kardinera určité kulturně ustálené techniky výchovy dětí mají rozhodující význam pro utváření základních postojů a hodnotových orientací, jež přetrvávají v mentálním vybavení jednotlivce. Instituce, které mají rozhodující vliv na formování základních psychických rysů každé osobnosti a na vytvoření základní osobnostní struktury, označil Kardiner za primární. Mezi tyto primární instituce řadí především organizaci rodiny, vnitřní utváření skupiny a tzv. „základní disciplíny“. Zahrnuje mezi ně sexuální disciplínu, kontrolu *agrese, toaletní disciplínu, požívání potravin, kojení, institucionalizovanou péči o děti aj. Primární instituce, především rodina, položily podle Kardinera základ projektivnímu systému, jehož prostřednictvím vytváří jednatelce v procesu racionalizace, generalizace a systematizace sekundární instituce, jako je *náboženství, *folklor, *ideologie, způsoby *myšlení a podobně.

Kardinerova koncepce představuje pokus o řešení dvou základních otázek výzkumu osobnosti a kultury: 1. Objasnění problému člověka jako tvůrce a zároveň produktu kultury. 2. *Vysvětlení příčiny, proč členové určité kultury vykazují podobné osobnostní rysy. Pojem primárních institucí vysvětluje mechanismus působení společnosti a kultury na formování základní osobnostní struktury, zatímco pojem sekundárních institucí objasňuje zpětný vliv jednotlivců na sociokulturní prostředí. Přestože Kardinerův přístup ke studiu vztahu osobnosti a kultury negativně poznamenal jednostranně psychoanalytický výklad podstaty člověka, měla jeho teorie kultury výrazný vliv na vývoj *psychologické antropologie. Nárůst terénních výzkumů osobnosti a kultury totiž do značné míry potvrzoval správnost Kardinerovy

metodologické orientace, spočívající ve studiu mechanismů *socializace prostřednictvím *integrace antropologických a psychologických metod. Na základě zkušeností Kardinaera a jeho spolupracovníků byla podniknuta celá řada empirických výzkumů osobnosti a kultury, jež výrazně přispěly ke vzniku psychologické antropologie.

Kašpar, Oldřich (6. 1. 1952, Jestřebí), český amerikanista, etnolog, historik, překladatel a spisovatel, docent *Ústavu etnologie Filozofické fakulty *Univerzity Karlovy v Praze a člen korespondent Mexické akademie historie. V roce 1974 absolvoval obory historii a bohemistiku na Univerzitě Palackého v Olomouci. V současné době působí jako docent na Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Je členem České národopisné společnosti, ediční rady Encyklopedie českých dějin, Asociación Española de los Nahuatlats, redakční rady odborného časopisu *Kámen*, redakční rady časopisu *Western World*, Komise pro sbírkotvornou činnost Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur.

V odborné práci se zabývá zvláště dějinami a kulturou předkolumbovské Ameriky, dějinami česko-španělsko-hispanoamerických vztahů, působením českých jezuitů 17. a 18. století v Novém světě, zvláště v Mexiku. V letech 1984–2004 působil jako hostující profesor na Kubě (Universidad de la Habana), ve Španělsku (Universidad Complutense de Madrid), v Mexiku (Universidad Ibero-Americana, Ciudad de México; Universidad Autónoma Nacional de Querétaro, Universidad San Nicolás de Hidalgo, Morélia; Universidad Nacional Autónoma de Baja California, Tijuana) a ve Slovinsku (Univerzita v Ljubljani). Zúčastnil se řady mezinárodních kongresů a sympozií v Anglii, Francii, Itálii, Mexiku, Rakousku, ve Španělsku a na Kubě. V roce 2004 byl koordinátorem jedné ze sekcí Mezinárodního kongresu evropských amerikanistů v Bratislavě. Publikoval několik desítek knih, učebních textů a stovky studií u nás i v zahraničí. Z odborných publikací a edicí: *Nový svět v české a evropské literatuře 16.–19. století* (Praha 1983); *Tam za mořem je Amerika: Dopisy a vzpomínky českých vystěhovalců do Ameriky v 19. století* (Praha 1986); *Zlato v rouše smrti: Ze starých zpráv a kronik 16. a 17. století* (Praha 1990); *Los Jesuitas Checos en la Nueva España, 1678–1767 [Čeští jezuité v Novém Španělsku, 1678–1767]* (México 1991); *Zámořské objevy 15. a 16. století a jejich ohlas v českých zemích* (Praha 1992); *Contes aztèques* (Paris 1995); *Märchen der Azteken* (Hanau 1995); *Neuvadnou mé květy, neumlknu mé písňe: Výbor z aztécké, kečuánské a mexické poezie* (Praha 1996); *Děti Opeřeného hada: Mýty, legendy a pohádky mexických Indiánů* (Praha 1996); *Ninigo a stvoření světa: Mýty, legendy a pohádky Indiánů Jižní Ameriky* (Praha 1996); *El Nuevo Mundo y el Corazón de Europa* (Praha 1997); *Dějiny Mexika* (Praha 1999); *Kouzelný strom: Mýty, legendy, pohádky a humorky Latinské Ameriky a Karibské oblasti* (s Evou Mánkovou, Praha 2001). Autorsky se také podílel na publikaci *Slovník spisovatelů Latinské Ameriky* (Praha 1996) a to hesly hispanoamerických autorů období *conquisty a kolonie. Z beletrie: *Tajemství vlčí rokle* (Praha 1988); *Svatyně smrti: Stříbrný Tezcatlipoca* (Pardubice: Kora, 1992); *Koruna a srdce Evropy: Na cestu do Španělska* (Olomouc 1992); *Smrtí život nekončí: Příběh českého misionáře na Amazonce* (Praha 1993); *Toulky magickým světem Mexika* (Praha 2000). Z překladů: José López Portillo y Pacheco, *Příchod Opeřeného hada: Quetzalcóatl* (Praha 1982); Dora Alonsová, *Údolí barevného ptáčka* (Praha 1989); *Nejkrásnější pohádky z celého světa* (se Šárkou Belisovou, Praha 1997); Kolektiv autorů, *Velký atlas zaniklých civilizací* (Bratislava 2000); Hernán Cortés, *Dopisy: Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu* (s Evou Mánkovou, Praha 2000). Pro edici *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie napsal 8. svazek *Předkolumbovská Amerika z antropologické perspektivy (Karibská oblast, Mezoamerika, Andský areál)* (2002). Autorsky se podílel na projektu **Kruh prstenu: Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti v reálném životě, krásné literatuře, výtvarném umění a dilech českých malířů a sochařů inspirovaných obsahem této knihy, 1: „Celý svět“ kromě euroamerické civilizace* (2007). Byl autorem výstav *Zámořské objevy a*

jejich ohlas v českých zemích (Vojenské historické muzeum, Praha, 1992) a *Tadeáš Haenke – český účastník Malaspinovy výpravy* (Vojenské historické muzeum, Praha, 1994). Kontakt: Doc. PhDr. Oldřich Kašpar, CSc., Ústav etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Celetná 20, 110 00 Praha 1, e-mail: oldrich.kaspar@ff.cuni.cz.

Katz, Friedrich (13. 6. 1927, Vídeň, Rakousko), americký amerikanista německého původu. Působil jako profesor na Humboldtově univerzitě v Berlíně, po roce 1970 přednášel na řadě univerzit, zejména severoamerických, od roku 1983 rozvíjel pedagogickou a výzkumnou činnost na univerzitě v Chicagu.

Výklad velkých amerických civilizací opírá Katz o *analýzu dynamiky strukturálních proměn předkolumbovských společností, zejména tzv. postklasického období. Jeho díla *Die sozialökonomischen Verhältnisse bei den Azteken im 15. und 16. Jahrhundert* (Sociálně ekonomické vztahy u Aztéků v 15. a 16. století, 1956), *Vorkolumbische Kulturen* (Předkolumbovské kultury, 1969, česky: *Staré americké civilizace*. Praha: Odeon, 1989) mají těžiště ve srovnávacím pohledu na vývoj dvou velkých civilizací staré Ameriky – aztécké a incké.

Katzev, Michael Lazare (25. 7. 1939, Los Angeles, California, USA – 8. 9. 2001, Southport, Maine, USA), americký podmořský archeolog; profesor v Institute of Nautical Archaeology v College Station v Texasu. Je jedním ze zakladatelů moderní podmořské archeologie. Podmořský archeologický výzkum prováděl zejména ve Středomoří a v Karibské oblasti.

Kedourie, Elie (25. 1. 1926, Bagdád, Irák – 29. 6. 1992, Washington, USA), britský historik a orientalista. Proslul svými originálními tezemi polemizujícími s teorií vzniku *nacionalismu Ernesta *Gellnera a kritikou britské zahraniční politiky na *Blízkém východě po *první světové válce a tzv. *orientalismu v podání Edwarda *Saida. V letech 1953 až 1990 působil na London School of Economics. Z díla: *Nationalism* (Nacionalismus, 1960); *The Chatham House Version: And Other Middle Eastern Studies* (Verze z Chatham House a další blízkovýchodní studie, 1970); *In the Anglo-Arab Labyrinth: The McMahon-Husayn Correspondence and its Interpretations 1914–1939* (V anglo-arabském labyrintu: Korespondence mezi McMahonem a Husajnem a její výklad, 1914–1939, 1976).

Keller, Jan (23. 1. 1955, Frýdek-Místek), český sociolog a publicista, profesor *sociologie na Ostravské univerzitě. Vystudoval Filozofickou fakultu *Masarykovy univerzity v Brně (1979), PhDr. (1980), docent pro obor sociologie (1992, *Civilizace úředníků, studie o byrokratizaci francouzské státní správy za Starého režimu*), profesor sociologie 1999. Byl řešitelem nebo spoluřešitelem řady projektů podpořených Grantovou agenturou České republiky (GA ČR). Přednáší obecnou sociologii, dějiny sociologie, sociologii organizace a *byrokracie, dále o problematice sociálního státu a o společenských souvislostech ekologických problémů. Vede doktorské práce studentů na *univerzitách v Ostravě, Brně a Praze. Přednáší pravidelně na univerzitě v Lille a nepravidelně na univerzitách v Trentu a Barceloně.

Je autorem asi dvaceti odborných a popularizačních knih. Po odborné stránce se zabývá problematikou racionality moderní společnosti (*Nedomyšlená společnost*, 1992, *Dvanáct omylů sociologie*, 1995, *Abeceda prosperity*, 1997, *Politika s ručením omezeným*, 2001, *Teorie modernizace*, 2007, anglická *verze *Modernisation and Transformation of the Social*, 2007), problematikou byrokracie (*Sociologie organizace a byrokracie*, 1996, 2. přepracované vydání 2007), společenskými aspekty ekologických problémů (*Až na dno blahobytu*, 1993, 3. vydání 2005, *Šok z ekologie aneb Politické systémy v rozpacích*, 1996, *Sociologie a ekologie*, 1997, *Naše cesta do prvohor*, 1998), dále problematikou středních vrstev (*Vzestup a pád středních vrstev*, 2000), sociálního státu (*Soumrak sociálního státu*, 2005) a otázkami vzdělanosti (*Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*, 2008, se spoluautorstvím Lubora Tvrdeho). Je autorem učebnic *Úvod do sociologie* (1992, 5. vydání 2004), *Dějiny*

klasické sociologie (2004), *Úvod do filozofie, sociologie a psychologie*, 2008, se spoluautorstvím psychologa Petra Novotného. Kontakt: Prof. PhDr. Jan Keller, CSc., Fakulta sociálních studií Ostravské univerzity, e-mail: jan.keller@osu.cz.

Kidder, Alfred Vincent (29. 10. 1885, Marquette, Michigan, USA – 11. 6. 1963, Cambridge, Massachusetts, USA), americký archeolog; zakladatel moderní metodologie *archeologického terénního výzkumu ve Spojených státech amerických. Vědeckou dráhu zahájil v průběhu svého studia na Harvardské univerzitě, kde v roce 1914 získal titul doktor filozofie v oboru *archeologie. Kidder uskutečnil řadu archeologických expedic do oblastí jihovýchodní a severozápadní Arizony, které sponzorovalo harvardské Peabody Museum of Archaeology and Ethnology. Významnou etapou Kidderova života byly archeologické terénní výzkumy, které provedl v letech 1915 až 1929 v Novém Mexiku v *pueblu Pecos. Založil je na programovém a systematickém výzkumu *statigrafie a *chronologie jednotlivých *kulturních vrstev, což mu umožnilo stanovit vývojové fáze pueblanské kultury až do doby před 2000 lety. Výsledky tohoto výzkumu publikoval v dnes již klasickém díle *Introduction to the Study of Southwestern Archaeology* (Úvod do studia archeologie Jihozápadu, 1924). Kidderovým cílem bylo prostřednictvím analýzy stratigrafie zachované v pueblu Pecos rekonstruovat dlouhodobý vývoj pueblanské kultury a stanovit chronologii jiných puebel v oblasti amerického Jihozápadu. Tento ambiciózní projekt dovršil v roce 1927, kdy jím stanovenou chronologii, známou jako klasifikační systém Pecos (*Pecos Classification*), bylo možné aplikovat na další archeologické lokality amerického Jihozápadu. V letech 1929 až 1950 působil jako vedoucí oddělení historických výzkumů na Carnegie Institution for Science, kde řídil rozsáhlý multidisciplinární výzkum pozůstatků rozsáhlého obchodního a obchodního střediska *mayské kultury *Kaminaljuyú (1200 př. n. l.–900 n. l.) v Guatemale. Tuto významnou archeologickou lokalitu objevil již v roce 1925 Manuel Gamio, ale teprve v roce 1935 byl k systematickému průzkumu přizván Kidder a jeho spolupracovníci Jesse David Jennings (1909–1997) a Edwin Martin Shook (1911–2000). Výsledky výzkumu společně publikovali v práci *Excavations at Kaminaljuyu, Guatemala* (Exkavace v Kaminaljuyú, Guatemala, 1946). Kidder vedl také archeologické exkavace v mayských *městech Uaxactún (Guatemala) a *Chichén Itzá (Mexiko).

V průběhu těchto výzkumů úspěšně uplatňoval principy integrálně koncipované *antropologické archeologie, neboť programově vytvářel interdisciplinární týmy, které zahrnovaly archeology, fyzické a kulturní antropology, lékaře, geology, ekology, lingvisty a geografy. Jedním z nejvýznamnějších výstupů archeologického studia předkolumbovských mayských lokalit bylo rámcové stanovení statigrafie a chronologie mayské kultury. Neméně důležitá je skutečnost, že Kidder položil základy interdisciplinárně koncipované antropologické archeologie a statigrafické metodologie. Kidder svými empirickými výzkumy i teoretickými pracemi inspiroval své pokračovatele, kteří ve Spojených státech učinili z antropologické archeologie moderní interdisciplinární vědu o lidské *historii a *prehistorii a nedílnou součást širokého proudu antropologického myšlení.

Kilian, Jan (29. 5. 1934, Příbram), český lékař; přední představitel české stomatologie. Od 1964 nepřetržitě působí na Lékařské fakultě v Plzni. Jeho hlavním oborem je dětská stomatologie. Nositel řady ocenění, člen mnoha společností a rad. Publikoval více než 100 vědeckých a odborných prací a přednesl v České republice i v zahraničí přes 200 odborných přednášek.

Spolupracoval na antropologicko-lékařském výzkumu historických osobností českých dějin s antropologem Emanuelelem *Vlčkem, s nímž publikoval řadu prací. Modifikoval *Gustafsonovu metodu pro odhad dožitého *věku na základě histologických změn tvrdých zubních tkání. Z díla: *Určování věku dospělých osob podle chrupu* (kandidátská disertace, 1986), *Prevence ve stomatologii* (1999, se spoluautory). Kontakt: Prof. MUDr. Jan Kilian,

DrSc., Stomatologická klinika Lékařské fakulty *Univerzity Karlovy a Fakultní nemocnice, Alej svobody 80, 304 60 Plzeň, e-mail: kilianj@fnplzen.cz.

Kimura, Motoo (13. 11. 1924, Okazaki, Japonsko – 13. 11. 1994, Mišima, Japonsko), japonský biolog; jeden z nejvýznamnějších evolučních genetiků. Známy především zavedením a rozpracováním *neutrální teorie molekulární evoluce, v níž hlavní silou měnící četnosti alel v populacích je *genetický *drift. Z díla: *Evolutionary Rate at the Molecular Level* (Evoluční rychlost na molekulární úrovni, in: *Nature*, 217, 1968, s. 624–626), *The Neutral Theory of Molecular Evolution* (Neutrální teorie molekulární evoluce, 1983).

Kingsborough, Edward King Lord (16. 11. 1795, Cork, Irsko – 27. 2. 1837, Dublin, Irsko), anglický amerikanista; jeden z průkopníků moderní amerikanistiky. Jeho životní dílo *Antiquities of Mexico* (Mexické starožitnosti) vyšlo v letech 1831 (svazek I–VII) až 1848 (svazek VIII–IX). Na svou dobu přepychově vypravená práce (s reprodukcemi mexických *kodexů) stála Kingsborougha obrovskou sumu 32 000 liber i život: po sporech s dodavatelem papíru byl uvězněn v Londýně ve vězení pro dlužníky a zemřel tam na tyfus.

Kinsey, Alfred Charles (23. 6. 1894, Hoboken, New Jersey, USA – 25. 8. 1956, Bloomington, Indiana, USA), americký biolog a sexuolog; významná osobnost světové *sexuologie. V roce 1947 založil v Bloomingtonu Institute for Sex Research a se spolupracovníky provedl rozsáhlý výzkum sexuálního života amerických mužů a žen. Výsledky shrnul v publikacích *Sexual Behavior in the Human Male* (Sexuální chování muže, 1948) a *Sexual Behavior in the Human Female* (Sexuální chování ženy, 1953).

Tyto knihy se záhy staly světovými bestsellery; výrazně přispěly k odtabuizování sexuálních témat a odhalení poměrně značného rozšíření sexuálních praktik považovaných do té doby za amorální, deviantní, nebo dokonce delikventní: *masturbace mužů a žen, *nekoitální sex, předmanželská a mimomanželská *sexualita, *homosexualita. Tyto výzkumy inspirovaly podobně zaměřená bádání ve Spojených státech amerických i jinde na světě.

Klages, Ludwig (10. 12. 1872, Hannover, Německo – 29. 7. 1956, Kilchberg, Švýcarsko), německý filozof a psycholog; stoupenec a propagátor filozofie Friedricha *Nietzscheho. Značnou popularitu získal jako zakladatel vědecké grafologie. Patřil do úzkého kruhu Nietzscheových pokračovatelů, kteří se pohybovali na hranici mezi ezoterními naukami, mystikou, *poezií a psychologickými výzkumy. Skupina se jmenovala *Kosmische Runde* (Kosmický kruh) a pokoušela se oživit mysteriálně náboženské prvky Nietzscheho myšlení.

Klages vypracoval učení o životních formách (*Lebensformen*), které jsou základem kosmického řádu bytí a oduševňují všechny věci. Proti této světové „duši“ stojí duch, odpůrce a opak duševnosti. Duch je představován rozumem, kulturou, institucemi, společností a jejími pravidly. Filozofie má zbavit člověka útlaku ducha a vrátit ho zpět přirozenému oduševnělému prožívání (*Erleben*). Některé momenty Klagesovy filozofie i myšlení Kosmického kruhu přejímal německý nacionální socialismus (*nacismus).

Klemm, Gustav Friedrich (12. 11. 1802, Chemnitz, Německo – 25/26. 8. 1867, Drážďany, Německo), německý historik, etnolog a archeolog. Anticipoval moderní antropologické pojetí pojmu *kultury – jeho způsob užívání tohoto pojmu k studiu *obyčejů, *zvyků, znalostí a dovedností různých společností v sobě již zrcadlí požadavky rodících se empirických věd; tímto pojetím ovlivnil též britského antropologa Edwarda Burnetta *Tylora, který je považován za vlastního tvůrce moderní globální vědecké definice kultury. Z díla: *Allgemeine Cultur-Geschichte der Menschheit* (Všeobecné kulturní dějiny lidstva, 10 svazků, 1843–1852), *Allgemeine Culturwissenschaft* (Všeobecná věda o kultuře, 2 svazky, 1854–1855).

Klíma, Bohuslav (26. 3. 1925, Drahotuše – 6. 2. 2000, Brno), český archeolog; vědecký pracovník Archeologického ústavu Akademie věd České republiky v Brně a docent *Masarykovy univerzity. Prováděl archeologické výzkumy paleolitických nalezišť v *Dolních Věstonicích a v *Pavlově pod Pavlovskými vrchy, v Moravském krasu, v *Předmostí u

Prerova, v *Ostravě-Petřkovicích a na dalších lokalitách. Zaměřil se především na *gravettien, resp. pavlovien, jehož náplň vypracoval.

Svémi výzkumy významně přispěl zejména k poznání struktury mladopaleolitických sídlišť, kamenné industrie, počátků umělecké tvorby i antropologie mladopaleolitických populací v českých zemích i v celosvětovém měřítku. Z díla: Pavlovien a jeho vztahy ve střední Evropě (*Archeologické rozhledy*, 1967); *Dolní Věstonice, tábořiště lovců mamutů* (1983); *Der pleistozäne Mensch aus Dolní Věstonice* (Pleistocenní člověk z Dolních Věstonic, *Památky archeologické*, 1990); *Lovci mamutů z Předmostí* (1990); *Dolní Věstonice II: Ein Mammutjägerplatz und seine Bestattungen* (Dolní Věstonice II: Stanice lovců mamutů a její pohřby, 1995).

Kluckhohn, Clyde Kay Maben (11. 1. 1905, Le Mars, Iowa, USA – 29. 7. 1960, Santa Fe, New Mexico, USA), americký antropolog. Terénní výzkumy, etnopsychologicky orientované a zaměřené na *socializaci, *sociální kontrolu a kulturní hodnoty, prováděl zejména u *indiánského kmene *Navahů; přispěl jimi k rozvoji školy *osobnost a kultura, k prosazení *konfiguracionismu a problematiky transkulturní komparace a *univerzálních kategorií kultury jako důležitého antropologického tématu. Z díla: *Mirror for Man* (Zrcadlo pro člověka, 1949), *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions* (Kultura: Kritický přehled koncepcí a definic, 1952, spoluautor Alfred *Kroeber, česky: *Kritický nástin systémů a definic kultury*. Brno: Krajské kulturní středisko, 1969–1970, 2 sv.).

Knorozov, Jurij Valentinovič (19. 11. 1922, Charkov, Ukrajina – 31. 3. 1999, Moskva, Rusko), ruský mayolog; klíčová osobnost dešifrace mayského hieroglyfického písma (*písmo předkolumbovské Ameriky). Jeho díla *Pis'mennost' indejcev majja* (Písemnictví mayských indiánů, 1963), vytýkající principy dešifrace, dovršené četbou všech *mayských kodexů, *Ieroglifičeskije rukopisi majja* (Mayské hieroglyfické rukopisy, 1975), otevřela – svou fonetickou orientací – definitivní horizont rozluštění tohoto jediného genuinního mezoamerického písma.

V osmdesátých letech pokračoval Knorozov, spolu se svou žačkou Galinou G. Jeršovovou, v četbě paleografického materiálu, zejména polychromní *keramiky. Na Knorozova explicitně navázali autoři jako Michael Coe, David Kelley, Floyd Lounsbury.

Knox, Robert (4. 9. 1791, Edinburgh, Skotsko – 20. 12. 1862, Hackney, Anglie), skotský anatom a lékař; propagátor *rasové teorie na Britských ostrovech. V letech 1810 až 1814 studoval na Lékařské fakultě Edinburhské univerzity. Byl žákem jednoho z nejvýznamnějších anatomů počátku 19. století Johna Barclaye. V roce 1815 se Knox jako vojenský lékař účastnil bitvy u Waterloo a v letech 1817 až 1820 sloužil v jižní Africe na východních hranicích Kapska, kde se začal zabývat přírodními vědami, *etnologií a *antropologií. Po návratu studoval v Paříži u Georgese *Cuviera a navázal přátelství s řadou významných francouzských vědců. V roce 1822 přijal nabídku Johna Barclaye vyučovat v Edinburghu anatomii na Anatomy School. O rok později byl zvolen členem Royal Society of Edinburgh.

Knoxovy mimořádné pedagogické schopnosti a průkopnické odborné studie o anatomii oka získaly značný ohlas; na jeho anatomických přednáškách se tísnily stovky posluchačů. Roku 1824 se podílel na zřízení muzea *srovnávací anatomie v rámci Royal College of Surgeons v Edinburghu, jehož se stal prvním kurátorem. Od roku 1825 byl členem Royal College of Surgeons a byl pokládán za skutečného nástupce Barclayova, jenž zemřel v roce 1826. Úspěšná Knoxova badatelská a pedagogická dráha byla na přelomu dvacátých a třicátých let 19. století nenapravitelně poškozena skandálem. Roku 1828 vyšlo najevo, že William Hare a William Burke zavraždili minimálně šestnáct osob a těla obětí prodávali k pitevním účelům Knoxově anatomické škole. Ačkoliv Knox nebyl obviněn, veřejné mínění se obrátilo proti němu a jeho reputace byla zničena. V roce 1831 se vzdal místa kurátora a uzavřela se mu cesta k získání prestižní profesury patologie nebo anatomie. Neúspěšně se

pokusil o založení anatomické školy v Glasgowě a zájem o jeho přednášky v Edinburghu klesal. Roku 1842 odešel do Londýna, kde přednášel, publikoval odborné studie, věnoval se lékařské praxi v Hackney a po roce 1856 působil jako patolog v Cancer Hospital v Bromptonu a Royal Marsden Hospital. V roce 1854 po propuknutí Krymské *války se přihlásil jako dobrovolník, avšak armáda jej odmítla (ačkoliv na Krymu sloužila řada veteránů od Waterloo a z Kapska).

Ve čtyřicátých letech 19. století Knox obnovil svůj zájem o etnologickou a antropologickou problematiku a dospěl k tezi o vrozené intelektuální nerovnosti různých *ras. Roku 1850 vydal knihu *The Races of Men: A Fragment* (Lidské rasy: Fragment).

Knußmann, Rainer (narozen 15. 4. 1936), německý antropolog. Na *univerzitě v Hamburku založil Institut für Humanbiologie. Převzal tradici vydávání příručky *fyzické antropologie *Lehrbuch der Anthropologie* (Učebnice antropologie) po Rudolfovi *Martinovi a Karlu *Sallerovi: Knußmann, Rainer, *Anthropologie: Handbuch der vergleichenden Biologie des Menschen* (Antropologie: Příručka srovnávací biologie člověka, 4. Auflage des Lehrbuchs der Anthropologie begründet von Rudolf Martin), Band I und II. Jena – New York – Stuttgart: Gustav Fischer, 1988.

Kolata, Alan Louis (narozen 1951), americký archeolog a kulturní antropolog; profesor na The University of Chicago. Zabývá se vývojem starověkých městských civilizací předkolumbovského období ve Střední Americe na území dnešního Mexika a Guatemaly a v Jižní Americe na území dnešního Peru a Bolívie, zejména zkoumá otázky zemědělské *technologie, *architektury a *mytologie.

Na základě podrobného paleoekologického a archeologického výzkumu a ověřovacích experimentů odhalil překvapivě vysokou úroveň *zemědělství v době *tiwanacké říše, které bylo zřejmě dokonce efektivnější než současné zemědělství v této oblasti (Kolata, A. L., *The Agricultural Foundations of the Tiwanaku State: A View from the Heartland. American Antiquity*, 51, 1986, č. 4, 748–762).

Kolčín, Boris Alexandrovič (1914–1984), ruský archeolog. Významně přispěl k zavádění přírodovědných metod do archeologie. Věnoval se studiu řemesel na Staré Rusi, zejména *železářství, a rozpracování metod datování archeologických nálezů; na základě nálezů z *Novgorodu propracoval dendrochronologickou metodu pro oblast východní Evropy. Z díla: *Dendrochronologija Novgoroda* (Dendrochronologie Novgorodu, 1963).

Koldewey, Johannes Gustav Eduard Robert (10. 9. 1855, Blankenburg, Německo – 4. 2. 1925, Berlín, Německo), německý architekt a archeolog. Prováděl výzkumy ve Středomoří a na *Předním východě, v letech 1899 až 1917 vedl archeologické odkryvy v *Babylonu, které se vyznačovaly přesností a důsledným uplatněním *stratigrafické metody.

Koldewey v Babylonu objevil nejdůležitější *stavby (části opevnění a paláce, Cestu procesí, Ištařinu bránu, *zikkurrat) z doby existence novobabylonské říše, z konce 7. století až z první poloviny 6. století př. n. l. Z díla: *Das wieder erstehende Babylon: Die bisherigen Ergebnisse der deutschen Ausgrabungen* (Babylon znovu povstalý: Dosavadní výsledky německých výzkumů, 1913).

Kolmaš, Josef (6. 8. 1933, Těmice u Hodonína), český sinolog a tibetolog, sociokulturní antropolog, překladatel. Emeritní ředitel Orientálního ústavu Akademie věd České republiky v Praze (1994–2002) a emeritní profesor *Masarykovy univerzity v Brně. Po gymnazijních studiích na Velehradě a v Kyjově (1945–1952) absolvoval v letech 1952 až 1957 obory čínština a dějiny Dálného východu na Filologické fakultě *Univerzity Karlovy v Praze a v letech 1957 až 1959 tibetský jazyk a literaturu na Ústředním národnostním ústavu v Pekingu. Od roku 1959 do roku 2003 působil v Orientálním ústavu, kde v letech 1961–1964 absolvoval interní vědeckou aspiranturu v oboru tibetanistiky. Působil jako Visiting Lecturer na Australian National University v Canbeře (1966), byl profesorem tibetštiny na Státní jazykové škole v Praze (1975–1994); v roce 1997 se habilitoval v oboru antropologie na

Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně (*Antropologické struktury zemi východní a vnitřní Asie a jejich místo v současném světě: Fenomén sociokulturního přenosu*), v roce 2003 byl jmenován profesorem antropologie na Masarykově univerzitě v Brně. V letech 1994–2003 byl členem redakčních rad *Archivu orientálního* a *Nového Orientu*. Je členem International Association for Tibetan Studies (1979), European Association of Chinese Studies (1990). V letech 1993–2001 byl členem Vědecké rady Akademie věd České republiky v Praze. Od roku 1998 je členem ediční rady Edice Scientia Nadace Universitas Masarykiana v Brně, od roku 2003 členem Vědecké rady Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, od roku 2004 je členem redakční rady časopisu *Univerzitní noviny* (Brno).

V odborné práci se zabývá sociokulturní antropologií a politickými a kulturními dějinami Číny a Tibetu, tibetskou historiografií, klasickou tibetskou a čínskou literaturou, tibetským buddhismem a bibliografií tibetského a tibetologického písemnictví. Překládá z čínštiny, tibetštiny a některých evropských jazyků. Publikoval u nás i v zahraničí řadu vědeckých knih, překladů a odborných statí, mimo jiné *Bibliography of Sino-Tibetan Languages* [Bibliografie sino-tibetských jazyků], sv. 2 (Wiesbaden 1963, spoluvydavatel); *Tibet and Imperial China: A Survey of Sino-Tibetan Relations up to the End of the Manchu Dynasty in 1912* [Tibet a císařská Čína: Výzkum sino-tibetských vztahů do konce mandžuské dynastie v roce 1912] (Canberra 1967); *A Genealogy of the Kings of Derge (Sde-dge'i rgyal-rabs)* [Genealogie králů Derge] (Prague 1968); *Tibetan Manuscripts and Blockprints in the Library of the Oriental Institute Prague* [Tibetské rukopisy a tisky v knihovně Orientálního ústavu v Praze] (Prague 1969); *Prague Collection of Tibetan Prints from Derge, I–III* [Pražská sbírka tibetských tisků z Derge] (Wiesbaden – Prague 1971–1996); *Mezinárodní konference o otázkách statutu a hranic Tibetu (Simla, 1913–1914)* (Praha 1975); *Tibetan Books and Newspapers (Chinese Collection) with Bibliographical Notes* [Tibetské knihy a noviny /čínská kolekce/ s bibliografickými poznámkami] (Wiesbaden – Prague 1978); *The Iconography of the Derge Kanjur and Tanjur* [Ikografie dergeského Kandžuru a Tandžuru] (New Delhi 1978, 2002); *ABC cestovatelů, mořeplavců, objevitelů* (Praha 1979, ve spolupráci s Ivanem Hrbkem); *Ferdinand Stoliczka (1838–1874): The Life and Work of the Czech Explorer in India and High Asia* [Ferdinand Stoliczka /1838–1874/: Život a dílo českého badatele v Indii a Střední Asii] (Wien 1982); *Chinese Studies on Tibetan Culture* [Čínské výzkumy tibetské kultury] (New Delhi 1983); *The Ambans and Assistant Ambans of Tibet (A Chronological Study)* [Ambanové a zástupci ambanů v Tibetu /Chronologická studie/] (Prague 1994); *Buddhistická svatá písma. Šestnáct arhatů* (Praha 1995); *Svět tibetského buddhismu* (Praha 1996, spoluautor); *Vzpomínka na Tibet / Recalling Tibet* (Prague: Práh, 1997, spoluautor); *Tibet: Dějiny a duchovní kultura* (Praha 2004); *Suma tibetského písemnictví* (Praha 2004). Pro edici *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie napsal 11. svazek *Tibet z antropologické perspektivy* (2002), 12. svazek *Smrt a pohřbívání u Tibetánů* (2003), 16. svazek *První Evropané ve Lhase (1661) (Kircherovo resumé Grueberovy cestovní zprávy. Latinský text a český překlad)* (2003) a 21. svazek (s Jaroslavem Malinou) *Čína z antropologické perspektivy* (2005). Autorsky se podílel na projektu **Kruh prstenu: Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti v reálném životě, krásné literatuře, výtvarném umění a dílech českých malířů a sochařů inspirovaných obsahem této knihy, 1: „Celý svět“ kromě euroamerické civilizace* (2007). Překlady z čínštiny: Po Tü-i, *Drak z černé tůně* (Praha 1958, 1964, v básnické spolupráci s J. Štroblovou); Fa-sien, *Zápisky o buddhistických zemích* (Praha 1972, 1995); Po Tü-i, *Datlovník v meruňkovém sadu* (Praha 1996, v básnické spolupráci s J. Štroblovou); Süan-cang, *Zápisky o západních krajinách za Velkých Tchangů* (Praha 2002). Překlady z tibetštiny: *Bajka o ptácích a opicích* (Praha 1965); *Černý mrak v bílém. Tibetská lidová poezie* (Praha 1976, Ostrava 2000, v básnické spolupráci s J. Štroblovou); *Tibet*, v knize *Prameny života. Obraz člověka a světa ve starých kulturách*

(Praha 1982, s novým názvem *Duchovní prameny života. Stvoření světa ve starých mýtech a náboženstvích*, Praha 1997); Sakja-pandita, *Pokladnice moudrých rčení* (Praha 1984, 1988, v básnické spolupráci s J. Štroblovou); *Tibetská kniha mrtvých. Bardo thödol. Vysvobození v bardu skrze naslouchání* (Praha 1991, 1995, 1998, 2001, 2004; též ve slovenském překladu, *Tibetská kniha mrtvých*, Praha 1998); *Jádro transcendentální moudrosti* (Praha 1992); *Nangsa Öbum. Mystérium o životě a zmrtvýchvstání krásné paní Nangsy* (Praha 1993); Sönam Gjalchän, *Zrcadlo králů. Tibetská kronika 14. století* (Praha 1998). Překlady z ruštiny: Čína. *Čínský jazyk* (Praha 1957, spolupřekladatel); G. C. Cybikov, *Cesta k posvátným místům Tibetu* (Praha 1987, 2001). Překlady z angličtiny: XIV. dalajlama, *O Tibetu a tibetském buddhismu* (Praha 1992, spolupřekladatel); *Svoboda v exilu. Autobiografie 14. dalajlamy* (Praha 1992); Roy Willis, *Mytologie světa. Ilustrovaný průvodce* (Praha 1997, spolupřekladatel); W. D. Žagabpa, *Dějiny Tibetu* (Praha 2000). Překlady z latiny a francouzštiny: Karel Slavíček, *Listy z Číny do vlasti a jiná korespondence s evropskými hvězdáři (1716–1735)*, Praha 1995 (překlad do čínštiny, Čung-kuo laj-sin [Listy z Číny], Čeng-čou 2002). Překlady z němčiny: *Lexikon východní moudrosti. Buddhismus, hinduismus, taoismus, zen* (Praha – Olomouc 1996, spolupřekladatel). Odborný editor cestopisných a jiných knih o Tibetu, autor odborných úprav, předmluv, doslovů, poznámek apod.: Arnošt Černík, *Trůny bohů. K nebetýčným štítům Himálaje* (Praha 1964, 1972); Láma Yongden [Lama Jongdän] a Alexandra David-Néelová, *Mipam, lama s Paterou moudrostí* (Praha 1969, 1990, Kutná Hora 2000); Evariste-Régis Huc, *Cesta do Lhasy* (Praha 1971, s novým názvem *Putování Tibetem L. P. 1845–1846*, Praha 2002); Heinrich Harrer, *Sedm let v Tibetu: Můj život na dvoře dalajlamy* (Praha 1972); Ippolito Desideri, *Cesta do Tibetu* (Praha 1976, 2001); W. Y. Evans-Wentz, *Milaräpa. Velký tibetský jógin* (Praha 1996); Helmut Uhlig, *Tibet. Tajemná země na střeše světa* (Praha 2002); Patrick French, *Tibet, Tibet. Historie ztracené země* (Praha 2004); Fosco Maraini, *Skrytý Tibet* (Praha 2005). Josef Kolmaš je držitelem medaile Kőrösi Csoma Sándora (Budapest, 1984), Zlaté plakety Františka Palackého (Akademie věd ČR, 1993), několika nakladatelských cen ad. K 70. narozeninám mu byl věnován sborník *Studia Sinica et Tibetica* (Dedicated to Josef Kolmaš to His 70th Birthday). *Archiv orientální*, roč. 71, 2003, č. 3, s. 245–489. A dále Martin Slobodník (2003): Vedecká dráha na pomezí *sinica* a *tibetica* – k životnému jubileu profesora Josefa Kolmaša. *Studia Orientalia Slovaca*, 2, s. 23–27 (Bratislava). Kontakt: Prof. PhDr. Josef Kolmaš, DrSc., Čihákova 30, 190 00 Praha 9, telefon: 284 823 782, e-mail: kolmas@post.cz.

Kolumbus, Kryštof (italsky Cristoforo Colombo, španělsky Cristóbal Colón, mezi 25. 9. a 31. 10. 1451, Janov, Itálie – 20. 5. 1506, Valladolid, Španělsko), italský mořeplavec ve španělských službách; objevitel *Nového světa a autor španělsky psaných zpráv o svých cestách. Až do smrti byl přesvědčen, že našel novou, kratší cestu do Indie; to však nijak nezmenšuje význam jeho objevu. Když 12. října 1492 přistál u amerických břehů na antilském ostrově Guanahaní, který ihned překřtil na San Salvador (Svatý Spasitel), a uviděl tam první domorodce, popsal je těmito vzletnými slovy: „Jsou to lidé věru sliční. Vlasy nemají kučeravé, nýbrž splývavé a přitom hrubé, jako koňské žíně. A všichni mají hlavy a čela mnohem širší, než jsem kdy u lidí viděl. A mají také velice krásné, nikterak malé oči. Plet' nemají tmavou, nýbrž takovou, jako obyvatelé Kanárských ostrovů. Nohy mají pěkné, rovné, jako by je všechny vytvořila jedna ruka, a nejsou otlí, nýbrž mají břicho pěkně posazeno. Chodí úplně nazí, tak jak vyšli z lůna matčiny, a to i ženy; ovšem viděl jsem jen jednu a ta byla spíše ještě děvčetem. Všichni, které jsem viděl, byli pěkně urostlí, měli krásná těla a přívětivé obličej.“

Kolumbus byl přesvědčen, že doplul do Indie, a proto nazval obyvatele, s nimiž se setkal, *indiány. Od tohoto okamžiku až do dnešních dnů neustal spor o původu praobyvatel amerického kontinentu (*Američané, první). Kolumbovou hlavní literární prací je *Diario* (Deník), to znamená lodní deník z první plavby a *Memorial* (Pamětní spis) o druhé plavbě. I

když jeho myšlení zůstávalo ještě v zajetí středověké koncepce *světa, jsou jeho práce nesmírně cenné jako zdroj prvních informací o obyvatelích karibské oblasti (*lidé v karibské oblasti, první). Česky jeho spisy vyšly pod názvem *Kolumbův lodní deník* (1942) a *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty* (1958); většina jeho textů je obsažena též v českém překladu knihy Cesara de Llois, *Život Kryštofa Kolumba* (1992).

Komárek, Stanislav (6. 8. 1958, Jindřichův Hradec), český biolog, filozof a publicista; profesor *Univerzity Karlovy v Praze. Po absolvování gymnázia v Jindřichově Hradci (1977) studoval biologii na Univerzitě Karlově v Praze, obor entomologie. Krátce po nástupu na aspiranturu v Parazitologickém ústavu ČSAV emigroval do Rakouska (1983), kde po udělení politického azylu pracoval v Muzeu přírodní historie, na Ministerstvu zemědělství a nakonec na Zoologickém ústavu Vídeňské univerzity. Ve Vídni spolupracoval s Altenberským okruhem pro filozofii a dějiny přírodních věd (R. Riedl, E. Oeser, W. Grössing). V tuto dobu intenzivně studoval německou autonomistickou školu v biologii a podobně orientované proudy v *etologii a *antropologii (zejména A. *Portmann, dále K. Henke, O. Koenig, K. *Lorenz, L. Peterich, F. Süffert, J. von Uexküll a další); v této problematice intenzivní spolupráce s oddělením teoretické biologie Zoologického ústavu Vídeňské univerzity (R. Riedl, F. Wagner), E. Pucherem z Muzea přírodní historie a Ústavem Konrada Lorenze v Altenbergu (zejména A. Höschl). Ve stejné době započal jeho intenzivní zájem o otázky *psychologie a *psychoanalýzy, zpočátku pod vlivem vídeňské tradice (zejména freudovské), později i jungovské. Proslovil řadu přednášek v rámci Vídeňské univerzity (Institut für Wissenschaft und Kunst) a české Společnosti pro vědy a umění, jejíž vídeňskou pobočku organizoval společně s J. Němcem a R. Falkenauerem. Pravidelně se účastnil sjezdů české exilové inteligence ve Frankenu a její „mládežnické“ frakce v Rohru (Německo).

V roce 1990 se vrátil do Prahy, jako jeden ze zakládajících členů nastoupil na tehdy Zdeňkem *Neubauerem nově založenou Katedru filozofie a dějin přírodních věd na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze jako odborný asistent. V říjnu 1990 začal přednášet o vzájemných vztazích přírodních a kulturních fenoménů a o biologické estetice A. Portmanna. V následujícím roce byly zahájeny i přednášky o dějinách biologie, o dějinách objevných cest, domestikaci jakožto biologickém fenoménu a mimetických jevech v živé *přírodě. Fenomén mimikry a mimetismu dále rozpracovával i v pozdějších letech a uvedený fenomén se stal stěžejním objektem jeho zájmu (bibliografie mimetických jevů v živé přírodě o 5 000 položkách vyšla v rejstříkové podobě pod názvem *Mimicry, Aposematism and Related Phenomena in Animals and Plants: Bibliography 1800–1990* [Mimikry, aposematismus a příbuzné jevy u živočichů a rostlin: Bibliografie 1800–1990] v roce 1998, knižní zpracování údajů obsažených v těchto pracích dalo vznik monografii *Mimikry, aposematismus a příbuzné jevy: Mimetismus v přírodě a vývoj jeho poznání* z roku 2000, v tisku je i anglické vydání). Počátkem devadesátých let se hlouběji zabýval dílem C. G. *Junga a snažil se o propojení Jungových psychologických vhlédů s biologickou problematikou (od roku 1999 i samostatnými přednáškami o Jungově psychologii). V roce 1994 se habilitoval v oboru entomologie, habilitační práce *Vznik, vývoj a eko-etologické významy křídelních kreseb u motýlů*. Počínaje rokem 1993 publikoval četné eseje v časopisech *Tvar, Vesmír, Prostor, Analogon, Přítomnost, Salon Práva* a dalších, jejich souborné vydání zahrnuje tři sborníky. Od roku 1996 do roku 2002 byl ve funkci vedoucího Katedry filozofie a dějin přírodních věd Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. V letech 1991–2001 přednášel na Katedře estetiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy o přírodní estetice a od roku 1999 na Ústavu filozofie a religionistiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy o *lidské přirozenosti v zrcadle děl významných biologů 19. a 20. století. V roce 2001 byl jmenován profesorem pro obor filozofie a dějiny přírodních věd. Od roku 2002 přednáší i na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, zcela nově uvedl i přednášku *Moc*,

nemoc a psychosomatika, sledující v Portmannově duchu nemoc jako prostředek komunikace a sebevyjádření.

Publikoval četné popularizační články a vystupoval v médiích, podnikl řadu cest po Evropě i mimo ni. Pro edici *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie napsal 20. svazek *Obraz člověka v dílech některých významných biologů 19. a 20. století* (2003), kde kriticky analyzuje proměny pojmu lidská přirozenost v minulosti, v díle významných biologů 19. a 20. století (Charles *Darwin, Alfred *Wallace, Adolf Portmann, Konrad *Lorenz, Edward *Wilson, Irenäus *Eibl-Eibesfeldt) a uvádí své vlastní velmi hluboké příspěvky k tomuto důležitému pojmu. Hlavní knižní publikace: 1995: *Sto esejů o přírodě a společnosti*. Praha: Vesmír. 2. rozšířené vydání: *Pitevní praktikum pro pokročilé*. Brno: Petrov, 2000 (sborník esejů); 1997: *Dějiny biologického myšlení: S appendixem Vznik, vývoj a etologické významy křidelních kreseb u motýlů*. Praha: Vesmír; 1998: *Lidská přirozenost*. Praha: Vesmír; *Mimicry, Aposematism and Related Phenomena in Animals and Plants: Bibliography 1800–1990*. Prague: Vesmír; 1999: *Hlavou dolů*. Praha: Vesmír. 2. vydání: Praha: Dokořán, 2006 (sborník esejů); 2000: *Příroda a kultura: Svět jevů a svět interpretací*. Praha: Vesmír. 2. vydání: Praha, Academia, 2008; *Mimikry, aposematismus a příbuzné jevy: Mimetismus v přírodě a vývoj jeho poznání*. Praha: Vesmír. 2. vydání: Praha: Dokořán, 2004 (anglická *verze *Mimicry, Aposematism and Related Phenomena: Mimetism in Nature and the History of Its Study*. München: LINCOM, 2003); 2003: *Mír s mloky*. Brno: Petrov (sborník esejů); 2005: *Spasení těla: Moc, nemoc a psychosomatika*. Praha: Mladá fronta. 2007: *Ptáci v Čechách v letech 1360-1890 aneb Tajemství rytíře von Sacher-Masocha*. Praha: Academia. 2008: *Obraz člověka a přírody v zrcadle biologie*. Praha: Academia (souborné vydání prací o biologické antropologii a dějinách biologie); *Sloupoví aneb Postila, Zápisky z Okcidentu, Zápisky z Orientu* (tři sborníky esejů). Praha: Dokořán. Poezie: souborné vydání: *Mé polopouště*. Praha: L. Kasal (2006). Romány: 2002: *Opšlstisova nadace*. Brno: Petrov; 2004: *Černý domeček*. Brno: Petrov; 2007: *Mandaríni*. Brno: Host. Kontakt: Prof. RNDr. Stanislav Komárek, Dr., Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, U Kříže 8, 158 00 Praha 5-Jinonice, též Katedra filozofie a dějin přírodních věd Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Viniční 7, 128 44 Praha 2, e-mail: stanislav.komarek@email.cz.

Komenda, Stanislav (7. 5. 1936, Louka u Jemnice – 17. 2. 2009, Olomouc), český matematik a statistik, spisovatel, básník a aforista; profesor Ústavu lékařské biofyziky Lékařské fakulty a Oddělení biometrie Univerzity Palackého v Olomouci. Přednášel aplikovanou statistiku na fakultách Univerzity Palackého v Olomouci: Lékařské, Filozofické, Pedagogické, Přírodovědecké a na Fakultě tělesné kultury. Je autorem deseti monografií, několika skript a asi sedmi set odborných článků; publikoval bajky, eseje, povídky a verše knižně, časopisecky a v rozhlase. Celkem asi 50 knižních publikací, volně či těsněji inspirovaných otázkami metodologie vědy. V letech 1988–1990 vydával na Lékařské fakultě Univerzity Palackého a ve Fakultní nemocnici Olomouc časopis *Pacemaker*, od roku 2003 publikoval autorský internetový měsíčník *Liber catenatus* na adrese <http://liber.upol.cz> (výbor byl publikován knižně: *Liber catenatus: Úvahy o životě a přilehlém okolí*, 2006). V brněnském časopise *Univerzitní noviny* měl svou rubriku Antropologický zápisník.

S antropologií a *antropologií spolupracoval více než 40 let. Nejdříve v oblasti ergonomie při konstrukci velikostní soustavy oděvů v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP), později při statistickém vyhodnocování růstových norem dětí a mládeže a z toho odvozené kontroly uplatnění velikostní soustavy školního sedacího nábytku a stanovení norem *indexů tělesné hmotnosti (BMI). Rozsáhlejší matematicky založená studie o metodě standardizace se nachází v *Archivu Ústavu antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně. V posledním desetiletí publikoval v tematicky mnohem širší oblasti antropologie *filozofické, *kulturní a *sociální; zabýval se i otázkami etickými, včetně etiky vědy a výzkumu. Podílel se na vzdělávání doktorandů několika fakult Univerzity

Palackého. Byl jedním z několika matematických statistiků v České republice, pro které byla podstatná část jejich činnosti mostem mezi *biometrií na jedné straně a *biologickou antropologií, případně humanitními odnožemi antropologie, na straně druhé. Nositel řady prestižních ocenění: *Pamětní medaile dr. Aleše Hrdličky (1994), Cena města Olomouce aj.

Kossinna, Gustaf (28. 9. 1858, Tilsit, Německo – 20. 12. 1931, Berlín, Německo), německý archeolog a filolog; stoupenec *migracionismu, jeden ze zakladatelů *sídlní archeologie. Pod vlivem indogermánské jazykovědy a nordického rasového učení soudil, že archeologie je schopná vymezit *kulturní oblasti (německy: *Kulturprovinzen*), které lze ztotožnit se zcela určitými etnickými a národnostními celky a ty lze sledovat pomocí retrospektivní metody hluboko do pravěké minulosti: „*Scharf umgrenzte archäologische Kulturprovinzen decken sich zu allen Zeiten mit ganz bestimmten Völkern oder Völkerstämmen*“ („Ostře ohraničené kulturní oblasti se kryjí ve všech dobách se zcela určitými národy nebo národními celky“). Věřil, že *národ a jeho *kultura jsou prastarými *entitami, které se vyvíjely z hlubokého pravěku (*Germáni v severní Evropě od *mezolitu), století po století, až po současnost.

Kossinna tvrdil, že tam, kde žila *germánská etnika v době protohistorické, je hranice jejich působnosti vyznačena pohřebišti a jinými archeologickými pozůstatky daleko přesněji než prameny písemnými a filologickými. A domníval se, že stejná situace musela být i v pravěku. Z díla: *Die deutsche Vorgeschichte, eine hervorragend nationale Wissenschaft* (Německá prehistorie, vynikající národní věda, 1912).

Krafft-Ebing, Richard von (14. 8. 1840, Mannheim, Německo – 22. 12. 1902, Graz, Rakousko), německý psychiatr; průkopník v oblasti studia sexuálních deviací. Jeho kniha *Psychopathia sexualis* (Sexuální psychopatie) vyšla poprvé v roce 1886 a dočkala se celé řady reedicí a překladů; největší pozornost je věnována popisu různých kazuistik, zejména homosexuálně orientovaných lidí (*homosexualita).

Králík, Miroslav (28. 1. 1973, Brno), český antropolog; absolvent magisterského a doktorského studijního programu a rigorózního řízení v oboru antropologie na *Ústavu antropologie Přírodovědecké fakulty *Masarykovy univerzity v Brně. Diplomová práce: *Otisky prstů a dlaní na keramickém materiálu* (2000), vedoucí práce: Doc. MUDr. Vladimír Novotný, CSc.; rigorózní práce: *Otisky prstů na Věstonické venuši* (2003); disertační práce: *Paleodermatoglyfika. Analýza otisků prstů na pravěké keramice: Teoretická východiska, metodologické problémy a praktická doporučení* (2004), školitel: Doc. MUDr. Vladimír Novotný, CSc. V současnosti působí jako docent Ústavu antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity a statutární zástupce ředitele ústavu (do roku 2009).

Zabývá se zejména rozvíjením metod analýzy stop na pravěkých a historických keramických artefaktech a *antropologií sexuality. V roce 2000 získal Cenu Biologické sekce, v roce 2004 Cenu rektora Masarykovy univerzity v Brně pro nejlepší studenty doktorského studijního programu. Kontakt: Doc. RNDr. Miroslav Králík, Ph.D., Ústav antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, Vinařská 5, 603 00 Brno, e-mail: mirekkralik@seznam.cz.

Kretschmer, Ernst (8. 10. 1888, Wüstenrot, Německo – 8. 2. 1964, Tübingen, Německo), německý psychiatr. Zabýval se léčbou maniodepresivního syndromu a hysterie; po *první světové válce zejména jako důsledku válečných postižení. Zkoumal vztah mezi tělesnou a psychickou *konstitucí člověka s ohledem na jeho osobní charakter a dispozici určitých typů onemocnění. Autor konstituční *typologie člověka (*biotyp). Z díla: *Körperbau und Charakter: Untersuchungen zum Konstitutionsproblem und zur Lehre von den Temperamenten* (Stavba těla a charakter: Výzkumy ve vztahu ke konstitučnímu typu a nauce o temperamentu, 1921).

Kroeber, Alfred Louis (11. 6. 1876, Hoboken, New Jersey, USA – 5. 10. 1960, Paříž, Francie), americký antropolog; jeden ze zakladatelů *konfiguracionismu; po smrti Franze

*Boase vůdčí osobnost americké *kulturní antropologie. Na Kolumbijské univerzitě studoval od roku 1892 angličtinu a literární vědu a v letech 1897 až 1899 pracoval jako asistent na katedře anglického jazyka a literatury; Franz Boas jej získal pro studium *antropologie. V roce 1901 byl Kroeberovi udělen vůbec první doktorát antropologie v dějinách Kolumbijské univerzity za dizertační práci o arapažském umění. Téhož roku Kroeber odešel do Kalifornie, kde působil na *univerzitě v Berkeley. Od roku 1909 stál až do svého odchodu do penze v roce 1946 v čele místní *katedry antropologie, kterou přeměnil v důležité středisko antropologického bádání.

Kroeberovy zájmy zahrnovaly kromě *etnologie rovněž *lingvistiku, *archeologii a *fyzickou antropologii; díky tomuto záběru je pokládán za posledního všeobecného antropologa. První Kroeberovy studie se zabývaly etnografií a jazyky *indiánských populací Arapahů, Bannoků, Mohavů, Šošonů a Yuroků. Indiánské populace žijící v Kalifornii se vyznačovaly zřejmě nejvyšší lingvistickou rozmanitostí v Severní Americe. Tyto výzkumy, shrnuté v sedmdesáti odborných studiích, vyústily posléze do monumentálního tisícistránkového kompendia – *Handbook of the Indians of California* (Slovník indiánů Kalifornie, 1925). Kroeber sdílel s Franzem Boasem a Williamem *Riversem přesvědčení, že smyslem antropologické práce je především shromáždění co nejúplnějších dokladů o těchto vymírajících archaických formách lidské sociální a kulturní existence. V návaznosti na tradiční difuzionistickou školu se Kroeber zabýval koncepcí *kulturních oblastí, jejíž obdobou v německém *difuzionismu byla teorie *kulturních okruhů (*Kulturkreise*). Další Boasův žák Clark *Wissler ukázal, že v Severní Americe existuje korelace mezi určitými geografickými oblastmi a *kulturními komplexy indiánských populací. Kroeber razil ve studiích *Area and Climax* (Oblast a klimax, 1936) a *Cultural and Natural Areas of Native North America* (Kulturní a přírodní oblasti domorodé Severní Ameriky, 1939) pojmy *kulturní intenzity* (způsob, jehož prostřednictvím *kultury dosahují a udržují svoji *kulturní úroveň) a *kulturního klimaxu* (nejvíce integrované středisko nebo ohnisko *kulturní oblasti). Problematikou pojmosloví a systému příbuzenských vztahů se obšírněji zabýval v práci *California Kinship Systems* (Kalifornské příbuzenské systémy, 1917), věnované především Šošonům. Kroeber se snažil ukázat, že příbuzenská terminologie se přímo nevztahuje k soudobým či minulým společenským poměrům, ale je podmíněna „psychologickou“ dispozicí, čímž rozuměl formální dispoziční lidského myšlení, které se přímo odráží v povaze jazyka. Kroeber se snažil, obdobně jako jiní žáci Franze Boase, překonat historický partikularismus svého učitele. Kultura dosahuje podle Kroebera vnitřní *integrace, která je pozvedává nad pouhou chaotickou akumulaci *kulturních prvků, díky *kulturním vzorcům* (*cultural patterns*) nebo *konfiguracím* (*configurations*), představujícím její organizační princip. *Kulturní vzor podmiňuje charakter institucí, náboženství a umění dané společnosti. Rozlišil *primární a *sekundární kulturní prvky, kterým odpovídají příslušné kulturní vzorce. Primární kulturní prvky, zahrnující praktické, ekonomické aktivity společnosti, vytvářejí oblast *kulturní reality* (*reality culture*), jež je výrazem úsilí o optimální adaptaci na přírodní prostředí. Neutilitární sekundární kulturní prvky reprezentují oblast *kulturních hodnot* (*value culture*), která se ztělesňuje především v umělecké a estetické tvořivosti společnosti.

Kroeber striktně odlišil kulturu od společnosti; zatímco společnost se vyskytuje všude tam, kde existuje skupinový život (například u včel, mravenců nebo vyšších primátů), kultura se skládá z osvojitelných a sdílených *hodnot, *norem a *zvyků. Kultura představuje podle Kroebera nadindividuální entitu, která působí na jedince zvnějšku obrovskou silou. Kroeber převzal od Herberta *Spencera pojem *superorganický*, který použil pro vymezení kultury jako nadindividuální, autonomní a specificky lidské entity, stojící nejvýše v *hierarchii jsoucna, jejíž organizační princip a *zákonitosti se vymykají anorganickým a organickým faktorům. Kultura sice vzniká jako prostředek adaptace lidí na přírodní prostředí, ale nabývá nadindividuální, autonomní a nebiologické kvality. Ve studii *Culture: A Critical Review of*

Concepts and Definitions (Kultura: Kritický přehled koncepcí a definic, česky: *Kritický nástin systémů a definic kultury*. Brno: Krajské kulturní středisko, 1969–1970, 2 sv.) z roku 1952 analyzoval s Clydem Kluckhohnem více než sto padesát vymezení kultury a podal následující definici: „(...) kultura je produkt, je historická, zahrnuje ideje, vzorce a hodnoty, je selektivní, lze se jí učit, je založena na symbolech a je abstrahována z chování a z produktů chování.“

Alfred Louis Kroeber se tak výrazně zasloužil o to, že američtí antropologové nadále dávali přednost konceptu kultury před sociální strukturou, prosazovanou britskou funkcionalistickou školou. Kroeber pracoval téměř osm let na přípravě rozsáhlého díla *Configurations of Culture Growth* (Konfigurace kulturního růstu, 1944). Na více než osmi stech stranách se pokusil o syntetický pohled na vývoj kulturních konfigurací světových civilizací od starověkých států Předního východu po současnou západní civilizaci. V roce 1957 shrnul své historické teze v kratší studii *Style and Civilizations* (Styl a civilizace). Kroeber sledoval v Konfiguracích kulturního růstu cíl znovu smířit antropologii s historií. Své historické zaměření zdůraznil v práci *An Anthropologist Looks at History* (Antropolog se dívá na dějiny, 1963).

Kubary, Jan Stanisław (13. 11. 1846, Varšava, Polsko – 9. 10. 1896, Ponape, Federativní státy Mikronésie), polský etnograf a přírodovědec; náleží k průkopníkům antropologických výzkumů v oblasti Oceánie. Jako student medicíny a přírodních věd (Szkoła Główna) byl pronásledován ruskou policií kvůli aktivní účasti na polském Lednovém povstání v letech 1863–1864. Z těchto důvodů emigroval do Německa. V roce 1869 podepsal pětiletou smlouvu, v níž se zavázal sbírat přírodopisný a etnografický materiál na tichomořských ostrovech pro Godeffroyovo muzeum v Hamburku. Nejdříve strávil šest měsíců ve městě Apia na ostrově Upulu v souostroví Samoa. Zde si osvojil místní jazyk a začal profesionálně fotografovat přírodní a kulturní reálie. V době svého pobytu na souostroví Fidži a souostroví Tonga věnoval pozornost zejména ornitologii. V roce 1870 navštívil Tuvalské ostrovy (dříve Elliceovy ostrovy), Gilbertovy ostrovy (Kiribati), Marshallovy ostrovy a ostrov Yap (Jap) v souostroví Karolíny. Paralelně s přírodovědeckými výzkumy studoval jazyk domorodců žijících na atolu Ebon na Marshallových ostrovech, kde také zaznamenal jejich gramatiku a slovník. V letech 1871–1873 navštívil ostrov Koror (Oreor) na Palauských ostrovech. V roce 1873 cestoval v oblasti souostroví Karolíny, kde studoval místní kulturu na atolech Ulithi, Ngulu, Woleai, Nukuoro a ostrově Ponape (Pohnpei). V roce 1873 objevil pro západní svět tajemné kamenné město Nan Madol, jehož ruiny se zachovaly na východním pobřeží ostrova Ponape. Jako jeden z prvních Evropanů provedl popis této unikátní lokality, sestavil situační plán uměle vytvořených ostrůvků a detailní skici na nich postavených čedičových staveb. Předěšel tak britského archeologa Fredericka Williama Christiana (1867–1934), který realizoval výzkum Nan Madolu v 90. letech 19. století. V roce 1874 Kubary pobýval na atolu Jaluit a Novém Zélandu. O rok později odcestoval do Polska a Německa, kde v Hamburku obnovil smlouvu pro výzkumnou činnost v Mikronésii na dalších pět let. Po návratu se usadil na ostrově Ponape. Výpravy na ostrovy Mortlock (Nomoi) a souostroví Chuuk (Truk) v Karolínách podnikl v letech 1877–1879. Godeffroyovo muzeum ukončilo s Kubarym spolupráci během jeho plavby Oceánií. V roce 1882 pracoval několik měsíců v muzeích v japonských městech Jokohama a Tokio. Ve výzkumech a sběru materiálu na ostrově Ponape mohl pokračovat prostřednictvím krátkodobé spolupráce, kterou uzavřel s Národním etnologickým muzeem (Rijksmuseum voor Volkenkunde) v nizozemském Leidenu a Etnologickým muzeem (Museum für Völkerkunde) v Berlíně. V roce 1883 navštívil oblast Palauských ostrovů a ostrov Guam na Mariánských ostrovech. V roce 1885 byl zaměstnán jako překladatel na válečných lodích a poté jako správce plantáží na ostrově Matupit (Matupi). Poté co uzavřel dohodu s Novoguinejskou společností (Neuguinea-Kompanie,

založena 1884 v Berlíně), působil jako správce obchodních stanic Konstantinshafen a Hatzfeldthafen na *Papui-Nové Guineji a následně jako správce plantáží.

Etnografický a přírodovědný materiál, který Kubary shromáždil a popsal, představoval autentický a primární zdroj dat, který umožnil dalším badatelům provést komparativní studie *kulturní změny v Mikronésii a Tichomoří. Předmětem jeho výzkumu byla jak domorodá *materiální kultura (masky, ručně pletené rohože, ozdoby z mušlí, lýkové hole aj.), tak přírodovědný materiál (zoologické, botanické a ornitologické vzorky a kolekce), data z oblasti lingvistiky (klasifikace polynéských, melanéských a mikronéských jazykových skupin) a *fyzické antropologie (lidské skelety a lebky).

Kubary je autorem prvních fotografických záběrů domorodého obyvatelstva, jež byly publikovány v periodiku *Journal des Museum Godeffroy (Die Palau-Inseln in der Südsee* [Palauské ostrovy v Jižním moři], 1873) a publikace *Südsee Typen: Anthropologisches Album des Museum Godeffroy* (Jihomořské typy: Antropologické album Godeffroyova muzea, 1881). Články, reportáže a výsledky výzkumů průběžně publikoval v evropských časopisech zahrnujících německá periodika *Globus* (například *Aus dem samoanischen Familienleben* [Z rodinného života na Samoi], 1885) a *Mittheilungen der Geographischen Gesellschaft in Hamburg* (například *Die Bewohner der Mortlock-Inseln* [Obyvatelé ostrovů Mortlock], 1878–1879), polská periodika *Ateneum*, *Tygodnik Ilustrowany*, *Wędrowcu*, *Wszechświat* a francouzské periodikum *La Nature. Ethnographische Beiträge zur Kenntniss der Karolinischen Inselgruppe und Nachbarschaft I.: Die sozialen Einrichtungen der Palauer* (Etnografické příspěvky ke znalostem souostroví Karolíny a sousedních ostrovů I.: Sociální uspořádání obyvatel Palau, 1885) a *Ethnographische Beiträge zur Kenntniss des Karolinen Archipels* (Etnografické příspěvky ke znalostem souostroví Karolíny, III části, 1889–1895).

Široké spektrum jeho antropologických výzkumných zájmů zahrnovalo takové tematické oblasti tichomořské kultury, jako jsou lokální architektura, materiální technologie, konstrukce domorodých lodí, místní peněžní systémy a typy platidel, formy *umění, projevy *víry a *náboženství, pohřební praktiky, *rituály, zbraně, *mytologie nebo *kulturní úpravy lidského těla jako *tetování aj. Paralelně se studiem domorodých kultur Oceánie prováděl také výzkum místních *ekosystémů. Do dějin vědy se tak zapsal i tím, že objevil několik druhů ptactva (*Corvus kubaryi*, *Gallinolumba kubaryi*, *Rhipidura kubaryi*), motýlů (*Ornithoptera paradisea*), obojživelníků a hmyzu.

Jan Stanisław Kubary svými výzkumy přispěl k integrálnímu poznání Oceánie v oblasti antropologie, archeologie, etnografie, jazykovědy a přírodních věd. Jako projev uznání jeho tichomořských výzkumů mu byl na Papui-Nové Guineji vztyčen pomník a byla po něm pojmenována hora Mount Kubari v pohoří Finisterre Range.

Kuhn, Thomas Samuel (18. 7. 1922, Cincinnati, Ohio, USA – 17. 6. 1996, Cambridge, Massachusetts, USA), americký fyzik, filozof a historik vědy. Na základě analýzy historie vědy prokázal, že *pokrok vědeckého poznání není přímočarý, ale že je čas od času přerušován zásadními zvraty – „*vědeckými revolucemi“. Při těchto revolucích dochází k přehodnocení samotných základů dosavadního vědění. Vědecké poznání tedy nesměruje k nějaké jediné „pravdě“ o světě, netýká se žádné „objektivní reality“ – nezávislé skutečnosti, všem společné, vždy zde již jsoucí. Věda, tak jako každá jiná lidská činnost, má svůj sociální, kulturní, psychologický, institucionální a dějinný rozměr. I vědecké poznatky jsou proto historicky podmíněné: vyjadřují ducha dané epochy, mění se s dobou i s okolnostmi. Tuto koncepci shrnul Thomas Kuhn v monografii *The Structure of Scientific Revolutions* (1962, česky: *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikoymen, 1997).

Klíčovým pojmem Kuhnova pojetí vývoje vědy je vědecké *paradigma (z řečtiny: *paradeigma*, „příklad, vzor, model, pravidlo“): „(...) obecně uznávané vědecké výsledky, které v dané chvíli představují pro společenství odborníků model problémů a model jejich řešení“. Paradigma ovládá jistou vědeckou komunitu, častěji celý vědní obor a je určujícím

prvkem při rozhodování, co by mělo být předmětem výzkumu a co nikoli, jaké metody lze s úspěchem použít, dokonce i jakého druhu by měly být výzkumné výsledky. Podstata paradigmatu je většinou explicitně formulována v renomovaných oborových učebnicích a v publikacích všeobecně uznávaných představitelů daného oboru. Výzkum podléhající danému paradigmatu nazývá Kuhn „normální věda“. Po určité periodě se však objeví anomálie: například je popsán jev, který není možné vysvětlit v pojmech stávajícího paradigmatu. Tehdy zpravidla dochází i k pokusům, jak je zažitým představám přizpůsobit, ale pokud nelze fakta na staré paradigma aplikovat, dochází k změně paradigmatu. Během období, kdy k tomu dochází a kdy anomálie vyvíjejí už příliš velký tlak na staré paradigma, probíhá *krize, po níž následuje vědecká revoluce. Vědecké disciplíně pak už nedominuje staré paradigma, ale nahradí je paradigma nové, reflektující nové poznání, proběhne vědecká revoluce.

Thomas Kuhn tak dokázal, že věda sice představuje poměrně kontinuální proces, ale ten je čas od času narušován různě intenzivními momenty diskontinuity.

Kuper, Adam Jonathan (29. 12. 1941, Johannesburg, Jihoafrická republika), britský kulturní antropolog jihoafrického původu; zaměřuje se na dějiny antropologického myšlení. Vystudoval historii a sociální antropologii na University of the Witwatersrand v Johannesburgu (B.A. 1961). Kuperovo antropologické myšlení ovlivnila také jeho teta Hilda Beemer Kuperová (1911–1992), kterou Adam Kuper navštěvoval během jejího antropologického terénního výzkumu ve Svazijsku. Kuper získal doktorát filozofie v oboru sociální antropologie v roce 1966 v Cambridgi na základě svého terénního výzkumu v Botswaně. Kromě toho uskutečnil výzkum na Jamajce. Od té doby působil na několika *univerzitách, a to na Makerere University v Ugandě (1967–1970), University College v Londýně (1970–1976), univerzitě v Leidenu (1976–1985); v současnosti působí na Brunel University (od roku 1985). Kuper sehrál důležitou roli při vzniku *European Association of Social Anthropologists* (Evropská asociace sociálních antropologů, 1989).

Kuper dosud uskutečnil čtyři terénní výzkumy. V letech 1963–1965 a následně v letech 1966–1967 provedl terénní výzkum v Kgalagari v Botswaně, kde se soustředil na studium *příbuzenských a politických vztahů. Výsledky Kuperových výzkumů v Botswaně vyvolaly velkou pozornost. V kontextu Kuperových jihoafrických výzkumů je významná jeho kniha *Wives for Cattle: Bridewealth and Marriage* (Manželky za hovězí dobytek: Věno a manželství v Jižní Africe, 1982); vychází zde z historických dokladů z období 1900–1940 a zastává *názor, že správné pochopení etnografických detailů je závislé na komparativní analýze regionálních kontextů. Menší uznání Kuper získal za výzkumy na Jamajce (1972–1973) a na Mauritiu (1983, 1984).

Během působení v Leidenu (1976–1985) se seznámil s holandskou strukturalistickou školou, ve které je kladen důraz na regionální struktury, nikoli na struktury univerzální. Kuper holandský strukturalismus oživil svým důrazem na komparativní přístup. Příbuzenské a symbolické systémy studované v podmínkách jejich místa v „regionálním systému systémů“ představují účinnější antropologickou metodu, než důraz na jeden *sociokulturní systém.

Kuper je autorem významných knih o dějinách antropologického myšlení: *Anthropology and Anthropologists: The Modern British School, 1922– 972* (Antropologie a antropologové: Moderní britská škola v letech 1922–1972, 1973), *The Invention of Primitive Society: Transformations of an Illusion* (Vynález primitivní společnosti: Proměny jedné iluze, 1988), *The Chosen Primate: Human Nature and Cultural Diversity* (Vyvolený primát: Lidská přirozenost a kulturní diverzita, 1994), *Culture: The Anthropologists' Account* (Kultura: Zpráva od antropologů, 1999).

Kuper zasáhl do antropologického myšlení o *kultuře. Podobně jako další badatelé upozornil na pokračující erozi konceptu kultury v antropologii, která je mimo jiné důsledkem expanze konceptu kultury do všech myslitelných oblastí a oborů („Každý z nás je teď

v kultuře,“ uvádí Kuper). Identifikoval tři hlavní přístupy ke kultuře, které se formovaly od 18. století. Francouzští intelektuálové 18. století zavedli pojem *civilizace jako znaku odlišujícího *člověka od zvířat (*zvíře); v konceptu civilizace je kladen důraz na *hodnoty a je vyjádřen v pojmech *pokroku. V německy mluvících oblastech vznikl pojem kultura jako antiteze francouzského pojmu civilizace. Namísto důrazu na pokrok jako žádoucí hodnoty je v konceptu kultury kladen důraz na *ideje. Splynutí těchto intelektuálních tradic je v antropologii zřetelné v první antropologické definici kultury podané Edwardem Burnnettem *Tylorem (1832–1917), která začíná slovy „kultura neboli civilizace ...“. V britské tradici, reprezentované například Matthewem Arnoldem (1822–1888), je v konceptu kultury kladen důraz na intelektuální výtvoř. Kuper je toho názoru, že sice mohou uvedené tři klasické přístupy ke kultuře působit nesourodým dojmem, ale jejich jednotícím rámcem jsou ideje, hodnoty a intelektuální výtvoř.

Se svou ženou Jessicou Kuperovou redigoval *The Social Science Encyclopedia* (Encyklopedie společenských věd). Jessica Kuperová získala doktorát filozofie v oboru antropologie na základě svého terénního výzkumu v Ugandě v asijské komunitě (Goanové), který uskutečnila na konci šedesátých let 20. století. Do roku 1971, kdy byla penzionována, působila v redakční radě Cambridge University Press pro oblast antropologie, archeologie a afrických studií.